

Handledning till

DRILLAR & DRAKÖRON

Boken om instrumenten

Ane Gustavsson

NATUR & KULTUR

NATUR & KULTUR

Box 27 323, 102 54 Stockholm
Kundtjänst: Tel 08-453 85 00, order@nok.se
Redaktion: Tel 08-453 86 00, info@nok.se
www.nok.se

Order och distribution:
Förlagssystem, Box 30 195, 104 25 Stockholm
Tel 08-657 95 00, order@forlagssystem.se
www.fsbutiken.se

Textredaktör: Hanna Skogar Sundström
Grafisk form och omslag: Lisa Zachrisson
Illustrationer: Ane Gustavsson
Fotografier: Mia Carlsson och Anna Hult

Kopieringsförbud! Detta verk är skyddat av upphovsrättslagen!
Kopiering är förbjuden, utöver lärares begränsade rätt att kopiera
för undervisningsbruk enligt avtal med Bonus Presskopia och den
mycket begränsade rätten till kopiering för privat bruk.

Den som bryter mot lagen om upphovsrätt kan åtalas av allmän åklagare
och dömas till böter eller fängelse i upp till två år samt bli skyldig
att erlägga ersättning till upphovsman/rättsinnehavare.

© 2011 Ane Gustavsson
och Natur & Kultur, Stockholm
Tryckt i Lettland 2011
Första upplagens första tryckning
ISBN 978-91-27-42257-5

Innehåll

Presentationer	4
Introduktion	5
Kan man se musik? Kan man höra en bild?	6
Symfoni betyder samklang!	7
Instrumentfamiljerna	8
Fiol	12
Altfiol	14
Cello	16
Kontrabas	18
Flöjt	20
Klarinett	22
Horn och trumpet	24
Trombon	26
Fagott	28
Oboe	30
Pukor och tuba	32
Slagverk	34
Piano	38
Harpa	40
Dirigenten	42
Applåder och källor	45
Lyssningslista	46

Ane Gustavsson (f 1971) är bokens illustratör. Hon är utbildad altviolinist vid Norges Musikhögskola, och har arbetat vid flera stora symfoni- och kammarorkestrar i Norge och Sverige. I åtta år var hon alternerande stämledare på viola i Göteborgs Symfoniker. Idén till *Drillar och draköron* fick Ane då hon spelade barnproduktioner i symfoniorkestern. Anes man Johannes är dirigent på bokens CD.

Lennart Hellsing (f 1919) har skrivit verserna i vår bok. Han debuterade som barnboksförfattare redan på 1940-talet och är mångfaldigt prisbelönad för klassiska böcker som *Krakel Spektakel*, *Boken om Bagar Bengtsson* och *Ägget*.

Johannes Gustavsson (f 1975) är skivans dirigent och har återkommande uppdrag i de största orkestrarna i Norden. Han har fått priser vid dirigenttävlingar i Tyskland och Italien, och var den första att ta emot det Svenska Dirigentpriset och Herbert Blomstedt-stipendiet från Musikaliska Akademin.

Göteborgs Symfoniker bildades 1905 och består idag av 109 musiker. 1997 utsågs Göteborgs Symfoniker till Sveriges Nationalorkester. Orkesterns nuvarande chefsdirigent är Gustavo Dudamel från Venezuela, en av vår tids största dirigentbegåvningar.

Introduktion

Denna handledning är tillsammans med boken *Drillar och draköron, boken om instrumenten* ett inspirationsmaterial för dig som arbetar i förskola och årskurs 1-3. Vi vill erbjuda dig som pedagog kunskap och redskap för att tillsammans med barnen arbeta på ett levande sätt med bild, språk och musik.

Boken handlar om de instrument man hittar i en symfoniorkester. Varje uppslag fokuserar på ett, och ibland två instrument. Här finns kluriga verser av Lenart Hellsing, detaljrika bilder av Ane Gustavsson och varierade musikstycken av några av våra största kompositörer.

HANDLEDNINGENS UPPLÄGG

Först kommer en genomgång av de olika instrumentfamiljerna. Därefter följer vi uppslagen i boken utbyggt med fakta om instrumentet, kompositören och stycket. Vi ger även tips på aktiviteter och frågeställningar kopplade till bilden, versen och stycket.

Upplägget är fritt, det vill säga man kan välja ett instrument och gå direkt till det uppslag som handlar om det.

Materialet står i överensstämmelse med följande rader ur Läroplan för grundskola, förskoleklassen och fritidshemmet 2011, 3.8:

»Musik finns i alla kulturer och berör människor såväl kroppsligt som tanke- och känslomässigt. Musik som estetisk uttrycksform används i en mängd sammanhang, har olika funktioner och betyder olika saker för var och en av oss. Den är också en viktig del i människors sociala gemenskap och kan påverka individens identitetsutveckling. I vår tid förenas musik från skilda kulturer och epoker med andra konstformer i nya uttryck.«

»Centralt innehåll i årskurs 1-3:

- Associationer, tankar, känslor och bilder som uppkommer när man lyssnar på musik.
- Olika instrument från grupperna blås-, sträng-, tangent- och slagverksinstrument. Hur instrumenten låter och ser ut.«

Ur Lpfö 98 (Reviderad 2010) 2:2:

»Förskolan ska sträva efter att varje barn:

- Utvecklar intresse för bilder, texter och olika medier samt sin förmåga att använda sig av, tolka och samtala om dessa.
- Utvecklar sin skapande förmåga och sin förmåga att förmedla upplevelser, tankar och erfarenheter i många uttrycksformer som lek, bild, rörelse, sång och musik, dans och drama.«

Kan man se musik? Kan man höra en bild?

Som ung flicka spelade jag fiol i en amatör-symfoniorkester. Stycket vi övade på var Beethovens »Pastoralsymfoni«, musik som beskriver en dag på landet. Just som dirigenten lyfte armarna för att börja, sa han:

»Det var en gång ...«

Från och med den stunden förstod jag att musik har oändligt många berättelser i sig.

Musik är ett språk med klanger och rytmer, och i språket bor bilderna.

Vad som händer i ett musikstycke efter »Det var en gång« finns inget facit på. Upplevelsen är helt personlig. Ingenting är sant eller falskt. Om man inte känner till att kompositören har kallat stycket för till exempel »Morgonstämning« eller att det handlar om en dag på landet, ja då är det upp till en själv.

Drillar och draköron handlar om klassisk musik. Tyvärr är det många som tror att man måste kunna så mycket om klassisk musik för att uppleva den. Därför vågar de sig inte ut i det okända. Med vår bok vill jag ge barnen ett vaccin mot den spärren. Jag hoppas att orden och bilderna ska hjälpa barnen in i musiken.

Nya öron skiljer inte på känd eller okänd musik, inte heller på bra eller dålig, enkel eller svår. Mer relevant är det att fråga barnen hur de upplever musiken. Är den ledsen eller glad, långsam eller snabb? Låter den som en

björn eller kanske en mus? Ofta säger barn att musiken låter som en film. Här finns en viktig poäng; den symfoniska musiken flyttade med biofilmen till Hollywood på 1930-talet, och har sedan dess levt ett lyckligt liv där. Lyssna till exempel till spår 13: Saint Saëns »Akvarium«. Visst låter det som Harry Potter?

Eftersom bilderna i *Drillar och Draköron* är skapade utifrån mina egna fria associationer till olika musikstycken, vill jag uppmana pedagogerna att behandla materialet lika fritt. Skapa en lugn och nyfiken lyssningsstund och en positiv fantasiverkstad!

Låt barnen höra mycket på musiken och låt den helst inte bli bakgrundsmusik.

Visa inte alltid bilderna från boken först, utan se vad barnen kommer fram till bara genom att lyssna och fantisera.

Ett stort plus skulle vara om det fanns riktiga instrument att titta på. Kanske har du eller något barn egna instrument att ta med hemifrån? Kan man besöka en musikskola eller kulturskola och få någon att visa instrument, eller bjuda in någon från en kulturskola?

Fundera kring mästaren Lennart Hellsings finurliga formuleringar och lyssna på klangen i hans ord.

Det är nämligen fantasin som är biljetten till de olika världar som barnen får följa med till i *Drillar och Draköron*. Den biljetten är giltig för resten av livet.

Ane Gustavsson

Symfoni betyder samklang!

VAD ÄR EN SYMFONI?

Enkelt uttryckt är en symfoni ett stycke för orkester som består av flera olika delar som kallas **satser**.

Symfonin utvecklades på 1700-talet då stråkorkestern byggdes ut med olika blåsinstrument och pukor.

VAD ÄR EN SYMFONIORKESTER?

En orkester är en stor samling musiker som spelar olika **stämmor** på olika instrument och tillsammans skapar en helhet. (Stämman heter det också när flera musiker med samma instrument spelar ihop, till exempel cellostämman eller fiolstämman.)

En symfoniorkester har en ganska fast sammansättning av stråk-, blås-, och slagverksinstrument. Vi kommer att presentera de olika instrumentfamiljerna närmare efterhand.

VAD GÖR EN SYMFONIORKESTER?

En symfoniorkester övar tillsammans med dirigenten i många timmar och dagar för att kunna framföra musiken så bra som möjligt på konserter.

Förr i tiden ägde konserter rum i folks hem, men från och med Beethovens tid (1800-talet) blev konserter nå-

got man spelade offentligt för en publik. Det byggdes konsertsalar och konserthus, och i takt med det växte symfoniorkestrarna. Orkestern fick både fler musiker och fler slags instrument.

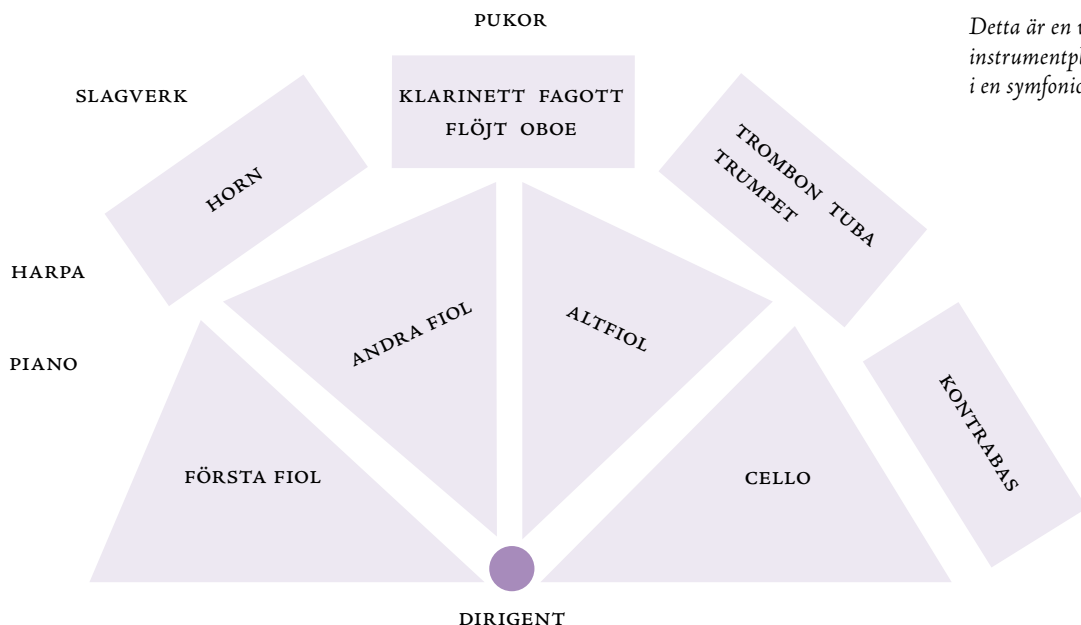
I samband med konserter görs ofta skivinspelningar. Orkestern åker också på turnéer runt om i världen och visar upp sig. På turnéer händer det att man spelar konserter varje kväll.

VEM FÅR VARA MED I EN SYMFONIORKESTER?

En musiker i en symfoniorkester har övat på sitt instrument i väldigt många år. Kanske ända sedan han eller hon var sju, åtta år och började på musikskolan. För att komma in på musikhögskolor eller få arbete i en symfoniorkester måste man provspela tillsammans med flera andra som vill samma sak. Det är ett »nålsöga« som det heter, och det kan vara väldigt pressande att visa vad du går för när en jury sitter och bedömer dig. Juryn består av musiker som redan arbetar i orkestern. Det är som i Idol, men med snällare kommentarer och utan TV-kameror.

Man kan behöva försöka många gånger innan man vinner en provspelning, men de som lyckas är ofta de som inte ger upp efter första försöket.

I en symfoniorkester har man fast jobb och månadslön.

Detta är en vanlig instrumentplacering i en symfoniorkester.

Instrumentfamiljerna

STRÅKINSTRUMENT

Inte en enda spik

Fiol Altviol Cello Kontrabas

Stråkinstrumenten fyller upp över halva symfoniorkestern. De är ganska lika i formen, men finns i olika storlekar.

Instrumentkroppen är en trälåda som är ihoplimmad i kanterna. Ljudet slipper ut ur lådan genom två *f*-hål på magen. Fyra strängar av stål, nylon eller senor är spända över en liten broformad träbit som sitter mellan *f*-hålen; **stallet**. Formen på stallet gör att man kan spela på en sträng åt gången. När fingrarna trycker ner strängen, blir stränglängden kortare och tonen högre. Stråkinstrument heter det för att man stryker fram tonerna med en stråke. Stråken är en lång smal träpinne med spänt hästtagel på.

Taglet är insmört med **harts** (stelnad träsaft, kåda). Det gör taglet strävt och hjälper till att få tag i strängen. Som fästvalla på skidor!

Stryker man från spetsen av stråken mot handen som håller den, kallas det **uppstråk** √. Startar man från handen och stryker mot spetsen, kallas det **nerstråk** ▣.

Stränginstrument

Harpa Piano Gitarr

Stråkinstrumenten är samtidigt stränginstrument, såsom gitarr, harpa och piano. (Harpa och gitarr kallas dessutom knäppinstrument.) Gitarren finns vanligtvis inte i symfoniorkestern. Mahler använde den dock i sin sjunde symfoni.

Gemensamt för alla dessa är att ljudet kommer från olika spända strängar med olika längd och tjocklek.

PRATA OM BILDEN

- Vilka stråkinstrument kan ni hitta i bilden?
- Vilka stränginstrument kan ni hitta i bilden?
- Är det någon som spelar/har provat att spela något av instrumenten?

INSTRUMENTUNDERSÖKNING

Låna ett instrument på musikskolan, ta med ditt eget, eller fråga barnen om de har ett instrument som de kan ta med.

- Visa instrumentet och låt barnen röra vid det.
- Hur uppstår ljudet på instrumentet? (Man blåser, stryker, plockar, slår ...)
- Var kommer ljudet ut någonstans?
- Prata om hur ljudet låter. Beskriv!
- Rita ljudet! Är det mjukt, hårt, har det små prickar eller kanske långa streck?
- Vad heter instrumentet? Finns det någonstans i boken?

STRÄNGEXPERIMENT

Ta en gummisnodd och spänn den mellan två fingrar. Med den andra handen knäpper du på snodden medan den växlar mellan att vara sträckt och slak.

- När stiger tonen? När sjunker den?
- Är tonen starkare eller svagare när snodden är sträckt?

TRÄBLÅSINSTRUMENT

Blås i trä!

*Flöjt Piccoloflöjt Oboe
Engelskt horn Klarinett
Fagott*

Enkelt uttryckt är träblåsinstrumenten långa trärör med hål i. När ett finger täcker ett hål blir röret längre och tonen lägre. Tar du bort ett finger blir röret kortare, och tonen högre. Det är som när du spelar på flaskor:

Fyller du på mer vatten, blir det mindre luft i flaskan och tonen blir högre.

Några hål täcks av klaffar som fungerar som hjälpfingrar. Luften blåses genom ett eller två rörblad, tunna träflisor av bambu. **Rörbladet** börjar vibrera på samma sätt som när man blåser på ett grässtrå.

Flöjten har inget rörblad, utan ett hål som man blåser »förbi«. Som när man ska få ljud i en flaska.

I symfoniorkestern är träblåsarna ofta solister. Med det menas att de spelar stämman som blir ackompanjerad av de andra instrumenten i orkestern.

Visste du att saxofonen också är ett träblåsinstrument även om den är gjord av metall? Den har ett rörblad i munstycket precis som klarinetten, och räknas därför till träblåsinstrumenten. Han som uppfann saxofonen var fransmannen Adolphe Sax som levde på 1800-talet. Saxofonen är vanlig i blåsorkestrar och i jazzmusiken, men av och till dyker den även upp i symfoniorkestrar.

Ett berömt saxofonsolo kan höras i Musorgskijs »Tavlor på en utställning« i satsen om det gamla slottet: »Il vecchio castello«.

PRATA OM BILDEN

- Vilka träblåsinstrument kan ni hitta i bilden?

BLÅSEXPERIMENT

Rada upp tomma glasflaskor (åtta i en skala) i samma storlek. Fyll på vatten i flaskorna, mer och mer för varje flaska. Ha vatten i en kanna bredvid.

- Blås rakt över flaskans öppning.
- Är tonen hög eller låg i flaskor med lite vatten i?
- Är tonen hög eller låg i flaskor med mycket vatten i? (Det är luftrummet inuti flaskan som avgör tonhöjden.)
- Prova att göra en skala av flaskorna och spela en enkel sång, som till exempel »Till Paris«.

SPELA PÅ GRÄSSTRÅ

Plocka ett tjockt grässtrå. Visa barnen vilken stark ton du får om du spanner strået mellan tummarna och blåser! Det är ganska svårt, kanske någon som vill prova? (Oboe, klarinett, fagott och saxofon fungerar på samma sätt.)

MÄSSINGSINSTRUMENT

Starkast av alla

*Horn Trumpet
Trombon Tuba*

Idag skriver vi SMS men i flera tusen år behövde människorna använda andra hjälpmedel för att sprida viktiga meddelanden. Var det skogsbrand eller hade någon sett en björn? Då tog man ett djurhorn, en benbit eller en lång näverlur och blåste med full kraft ut över bygden. Mässingsinstrumenten (kallas ofta för brassen) har kommit till som signalinstrument och kan spela starkast av alla instrument i en symfoniorkester. Enkelt uttryckt är de metallrör som är böjda flera gånger för att de ska bli lättare att hålla. I änden av metallröret sitter en trätt som heter **klockstycke** där ljuden kommer ut. Ljuden uppstår när man »pruttar« med läpparna i munstycket. Med **ventiler** eller **drag** justerar man längden på röret så att tonhöjden förändras.

Instrumentfamiljerna

PRATA OM BILDEN

- Vilka mässingsinstrument kan ni hitta i bilden?

SLAGVERKSINSTRUMENT

Välkommen till lekplatsen!

I slagverksfamiljen är det lika äventyrligt som i farmors kök: Grytor och bunkar i alla storlekar, fina lock och roliga vispar. En burk med torkade ärtor, en plåtburk med nötter. Konserten kan börja!

Som våra egna rytmiska hjärtslag har truminstrumenten följt människorna sedan allra första början. Det äldsta slagverksinstrumentet är kanske handklappet. Till sång, dans, ritualer eller fest kommer vi i stämning av taktfast puls.

Man brukar dela upp slagverksinstrumenten i två grupper. Här är ett litet urval:

1. Med bestämd tonhöjd (när man kan spela med flera »riktiga« toner):

- Pukor
- Xylofon/marimba/vibrafon
- Klockspel
- Gongar

2. Utan bestämd tonhöjd (till exempel rassel):

- Bastrumma och trummor av andra slag
- Tamburin
- Cymbal
- Triangel
- Tamtam
- Kastanjetter
- Träblock

Medan stråk-, träblås- och mässingsinstrumenten har stått ganska oförändrade över tid, har slagverksfamiljen förökats snabbt och har kommit att innehålla alla möjliga instrument som ger effekter till musiken.

Där de andra instrumentfamiljerna varit mer tradi-

tionella, har slagverk satsat på adoption! Gongar från Asien, kastanjetter från Spanien, oljefat och maracas från Syd-Amerika, marimbor från Afrika.

Dessutom står det kompositören helt fritt att kasta in de ljudeffekter han eller hon vill.

Visste du att även pianot är ett slagverksinstrument? Det är också ett stränginstrument som till exempel harpan och gitarren, men på pianot slås strängarna med en hammare när du trycker ned tangenterna.

PRATA OM BILDEN

- Vilka slagverksinstrument kan ni hitta i bilden?

SLAGVERKSEXPERIMENT

- Rada upp tomma glasflaskor (åtta i en skala) i samma storlek. Fyll på vatten i flaskorna, mer och mer för varje flaska. Ha vatten i en kanna bredvid.
- Slå med en metallpenna på flaskorna. Visa barnen hur vissa slagverksinstrument fungerar på samma sätt:
- Lite luft i flaskan är som en kort träribba – en ljus ton.
- Mer luft i flaskan är som en längre träribba – en mörk ton.

RASSELEXPERIMENT

- Samla ihop flera burkar med lock. Plåt är bra!
- Låt barnen fylla burkarna med något som låter: Ris, torra ärtor, nötter, mynt, grus ...
- Vems burk låter starkast?
- Vems burk har mörkast klang?
- Vems burk har ljusast klang?
- Har små burkar ljusare klang och stora burkar mörkare klang? Jämför!
- Spela (rytmen från) en sång med burken och låt de andra gissa sången.
- Låt barnen berätta vad de fyllt burkarna med.
- Gissa vad de andra har fyllt sina burkar med!

Under hakan sätt fiolen

Fiolen är den minsta av stråkinstrumenten och har korta, spända strängar. Den hålls under hakan och vilar mot den vänstra axeln. Fiolen har blivit otroligt populär tack vare sin ljusa, silvriga klang. Med stråken kan fiolklangen varieras i det oändliga. Man kan stryka mjukt, kort, fort, lätt, långt, hårt, slå på strängarna med taglet eller med trästocken och till och med ta bort stråken och knäppa med fingrarna. Det kallas *pizzicato*.

När alla fioler i symfoniorkestern gör dessa saker samtidigt, blir effekten särskilt stor. Detta har kompositörer i alla tider älskat att använda sig av.

I en symfoniorkester kan det sitta upp till trettio fioler som är indelade i två stämmor; förstafiol och andrafiol. Förstafiolan spelar ofta melodin. »Att spela andrafiol« är ett vanligt uttryck för att beskriva att någon har en mindre viktig roll. Detta är såklart inte sant, för alla stämmor är lika viktiga i en orkester.

WOLFGANG AMADEUS MOZART

(1756-1791), Österrike,
Det naturliga underbarnet

Vad gjorde du när du var fyra år? När Wolfgang var fyra år skrev han pianostycken och skulle snart lära sig att spela fiol. Han var ett musikaliskt underbarn, men han hade också en pappa som var en välkänd musik- och fiollärare.

Pappan Leopold Mozart tog Wolfgang och hans storasyster Nannerl, som kunde sjunga, samt deras bekymrade mamma som skulle ha koll på all packning, med på en tre år lång resa runt till kungar och furstar i Europa. På den tiden var det häst och vagn man reste med. Wolfgang hade en lila sammetsdräkt med spetsar på, skor med guldspännen och puderperuk på huvudet.

När Wolfgang fyllde tolv år hade han redan komponerat flera symfonier, konserter och sonater, och skrev på sin första opera. Vilken tur att han började så tidigt med att skriva musik, för han blev bara trettiofem år. Då hade han hunnit skriva nästan tusen musikstycken, eller verk som det heter. Bland annat fyrtioen symfonier, tjugosju pianokonserter och arton operor!

ALLEGRO UR DIVERTIMENTO K 136

K-beteckningen syftar till en kronologisk lista över Mozarts verk som utgavs 1862 av Ludwig von Köchel. Man säger att Divertimentot har »Köchel 136«.

Divertimento betyder »underhållningsstycke« på

italienska. Mozart skrev många divertimenti som underhållning åt adeln. Han satt själv som konsertmästare; den första förstafiolan i ärkebiskopens orkester och spelade detta *allegro*. Då var Mozart 16 år. *Allegro* är också ett italienskt ord. Det betyder munter, men används ofta för att markera ett livligt/snabbt tempo.

LYSSNA TILL MER MOZART

- Symfoni nr. 40 i g-moll, första satsen.
- Pianokonsert nr. 9 i Ess-dur.
- Variationer för piano över temat »Blinka lilla stjärna« K 265.

VISSTE DU?

Att en Stradivarius är en exklusiv och värdefull fiol vet många. Men visste du att en Stradivariusfiol är över trehundra år gammal och ändå ett av de mest fantastiska instrumenten att spela på idag? Tänk att Vasaskeppet är från samma århundrade!

Antonio Stradivarius hette en av dem som började bygga fioler, altfioler och celloinstrument i Cremona i Italien på 1600-talet. Konsertmästaren i Göteborgs Symfoniker spelar på en äkta Strad (så säger man på talspråk) som blev byggd 1697. Då var Stradivarius femtiotre år. Denna fiol är så värdefull att den på natten låses in i Konserthusets valv. Där sover den tryggt!

(De flesta violinister spelar dock inte på en Strad, utan på nyare, oftast handgjorda instrument.)

PRATA OM BILDEN

- Varför klipper någon av hästens tagel/svans?
- Kan ni hitta underbarnet Mozart?
- Ett annat instrument än fiol har simmat fel. Vet du vad det heter? (Rätt svar: fagott)
- Titta! Någon har byggt Göteborgs konserthus i sanden!
- På isbjörnens snöbollslåda står det *pp*. Piano betyder svagt på italienska. I noter står det *p* när det ska vara svagt. *Pp* betyder *pianissimo* – MYCKET svagt! När det är varmt kan man coola ner med isbjörnens snöbollar. Ett annat uttryck för att coola ner är »ta det piano«.
- Vad kan flaskan under bryggan innehålla? (Flaskpost!) Vad tror ni att det står där?

PRATA OM VERSEN

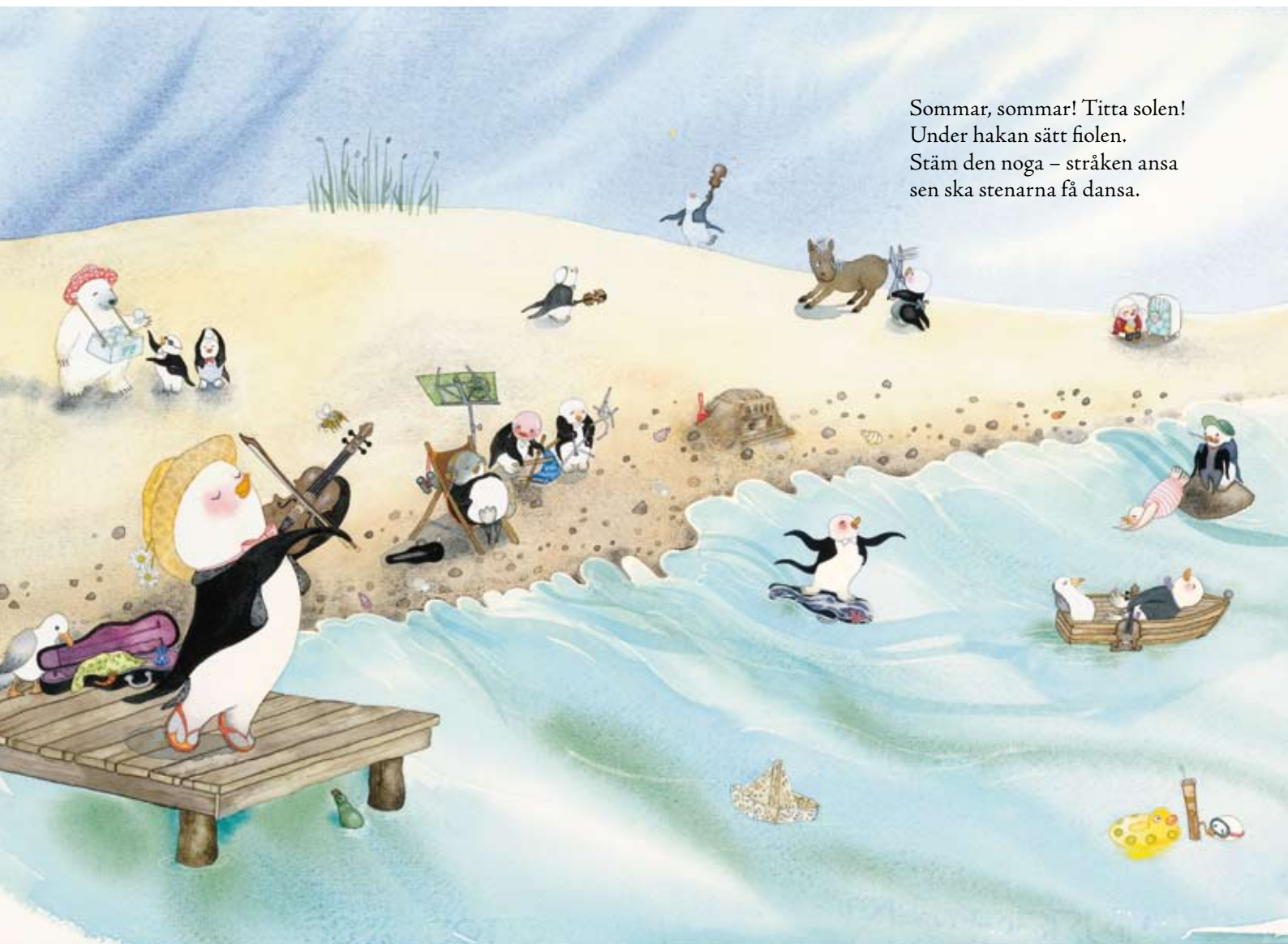
- Hur håller man en fiol? Visa!
- Vad är det som får stenar att dansa? (Värmen kan göra att asfalt eller sten »vibrerar«.) Hur går man på varm sten, sand eller asfalt? Visa!

- »Stäm den noga – stråken ansa ...« Samtala om ordet »ansa«. Vad gör man med stråken? Ansa betyder omsorgsfull vård. Stråken måste tas väl om hand. Man får till exempel inte röra det fina taglet med fingrarna. Då kan det komma fettfläckar på håren, och hartsen får inte fäste. Innan man börjar spela stramar man taglet med en skruv som sitter längst ner på stråken, och stryker taglet med harts. När man packar ihop fiolen, lossar man på taglet igen.

Stämmer gör man med de fyra stämskruvarna som sitter ovanför fiolhalsen, en skruv till varje sträng. Skruvar man för långt går strängen av med en smäll!

LYSSNA TILL STYCKET

- Är musiken glad eller sorglig?
- Går den snabbt eller långsamt?
- Är det morgon eller kväll?
- Blunda och tänk på det bästa med sommaren. Öppna ögonen och måla din sommar!

Sommar, sommar! Titta solen!
Under hakan sätt fiolen.
Stäm den noga – stråken ansa
sen ska stenarna få dansa.

Altfiolen vaggvisviskar

Altfiolen eller violan hålls också så gott det går under hakan. Den har större kropp än fiolen och längre, tjockare och mindre strama strängar. Därför klingar altfiolen djupare än fiolen. Klangen är också varmare och mer melankolisk. Altfiolen är en viktig mellanstämma mellan fiol och cello. Det sitter tio till sexton altfioler i en symfoniorkester.

När man inte spelar på sin viola, torkar man av den med en mjuk trasa och bäddar ner den i ett fodral. Fodralet är hårt på utsidan, men har en mjuk sammetsklädsel inuti så att fiolen ska ligga skönt. Som en liten

prins har den över sig ett täcke av sammet eller plysch. Fiolen vill inte vara ute i kyla eller i stekande sol.

Visste du att förr i tiden, då många inte hade råd med ett instrument, spände man strängar på en träsko så att den blev en fiol. Strängarna kunde tillverkas av tarmar eller senor från djur, till exempel får.

Man kan också spela med stråke på en såg. Då sitter man med sågen mellan knäna (för farligt att ha under hakan ...?) och böjer den till rätt toner. Det låter som en utomjording som sjunger opera ...

GUSTAV MAHLER

(1860-1911), Österrike/Böhmen
Kärlek och smärta, verklighet och dröm*

Gustav Mahler var dirigenten som skrev nio stora symfonier och många fantastiska sånger. Teman från sångerna finns ofta i symfonierna. Han arbetade i en liten skrivarstuga vid sjön Attersee i Österrike, och inte ens hans fru fick störa honom, om hon inte kom in med en marmeladsmörgås ...

Mahler förlorade sin lillebror och tillika bästa lek-kamrat då han bara var 14 år och grunnade ofta över meningen med livet. Kanske fann han meningen när han skrev musik om livet.

»En symfoni måste vara som världen – den måste innehålla allt.«*

För att beskriva detta allt använde sig Mahler av instrument som man tidigare inte hört i en symfoniorkester. I hans sjätte symfoni spelas det på koskälla, risknippe och så slås det med en hammare på en stor trälåda!

SYMFONI NR 10: ADAGIO

Bland klassiska kompositörer har antalet nio symfonier varit förenat med skrock. Flera kompositörer dog efter att ha fullfört sin nionde symfoni: Beethoven, Schubert, Dvořák och Bruckner. Mahler var speciellt rädd för att dö av nio symfonier. När hans åttonde symfoni var framförd, började han skriva på en »icke-symfoni« som han kallade för »Das Lied von der Erde« (Jordens sång), för två sångsolister och en stor orkester. Efter att han överlevt denna, satte han modigt igång att skriva en hel nionde symfoni. Större delen av en tionde symfoni kom också till, men då slog »Beethovens vålnad« till och Mahler dog. Den tionde symfonin är därför en så kallad »ofullbordad symfoni«.

Adagio betyder långsamt, och »sakta under toner dova«, börjar Mahlers sista symfoni med altfiolstämmans solo.

LYSSNA TILL MER MAHLER

- Lyssna till början av tredje satsen från symfoni nummer 1. Känner ni igen musiken? (Broder Jakob)
- »Lob des Hohen Verstandes« från »Des Knaben Wunderhorn« om göken och näktergalen som har sångtävling med åsnan som domare. Lyssna på klarinetten som är göken – ko ko!

*(Citat från *Lieder eines fahrendes Gesellen*, »Die zwei blauen Augen«)

*(Ur: »Så blir det musik« sid 170)

PRATA OM BILDEN

- Vem bor i trädet?
- Vem bor i husen?
- Vad har pingvinbarnen gjort innan de har gått och lagt sig?
- Hur låter saker i bilden? (Koskälla, lövprassel, vind, droppar, förkyld fågel ...) Prova att härma (med rösten, fingrarna, papper, vad som finns till hands ...)
- Vad heter den stelnade saften från trädet som stråkmusiker stryker på sitt tagel?
- Kan ni hitta altklaven i bilden/C-klav! (Vaggan och gångjärnen på dörren.)

B

PRATA OM VERSEN

- Varför sjunger man vaggvisor? Hur sjunger man en vaggvisa? (Hur sjunger man inte?!) Kan ni någon vaggvisa? (Byssan lull, Trollmors vaggång, Ro ro barnet ...)
- Vad menas med »promenaden«? Vad är motsatsen till »dov«? Hur gör man när man »vaggvisviskar«?

GÖR ETT HÖSTTRÄD

Vilka färger har hösten? Låt alla göra sitt eget träd eller gör ett stort gemensamt! Kanske väljer ni att använda färg, riktiga löv, urklippta former ur tidningar, eller gör blad av handtryck ...

LYSSNA TILL STYCKET

- Lyssna till den långsamma vaggvisan. Kan man höra när pingvinbarnen somnar och börjar drömma? (Efter altfiolsolot, 1:23 minuter in i stycket.) Vad drömmer de om?

Sommarn somnar in och bladen faller över promenaden. Altfiolen vaggvisviskar. Sakta under toner dova får den också dig att sova.

Spelar en ensam cello

*Cello*s kropp är stor. Därför måste den hållas mellan knäna och stöttas mot golvet med en pigg, **stackel**. Cello är en förkortning av ordet violoncello. Klangen är rik och stor. I orkestern kan cellostämman spela de dju-

paste tonerna tillsammans med kontrabasen, mellantoner tillsammans med altfiolen eller ha solostämman, som här i Pathétiquevalsens. Det spelar åtta till tolv **celli** (italiensk pluralform) i en symfoniorkester.

PJOTR TJAJKOVSKIJ

(1840-1893), *Ryssland*
Melodins mästare »skör som porslin«

När Tjajkovskij var liten hade han ständigt musik i huvudet. När hans pappa bad honom ta en paus i sitt pianospelande, trummade Pjotr med fingrarna på matbord och dörrkarmar ända tills han fick lov att återvända till pianot.

Pjotr träffade inte sin mamma så ofta utan fick vara mycket med en barnflicka som tyckte att han var »skör som porslin«. Trots det älskade Pjotr sin mamma mer än allt annat på jorden. Mamman dog när Pjotr bara var fjorton år.

Det var inte lätt att försörja sig på att skriva musik, men det var vad Pjotr ville göra mest av allt i hela världen. Han hade turen att få beställningar av en rik och generös änka, Fru von Meck, som gav honom bra betalt på två villkor: Att han skulle komponera och att de aldrig skulle behöva träffas!

Tjajkovskijs musik kallas för **romantisk**, eftersom den innehåller stora känslor och långa härliga melodier. Hans baletter är en musikalisk sagovärld. I »Svansjön« och »Nötknäpparen« svallar känslorna som i en äkta kärleksfilm!

SATS NR 2 UR SYMFONI NR 6 »PATHÉTIQUE«

Tjajkovskijs symfoni nr 6 har fått tilläggsnamnet »Pathétique«. Det bör översättas med »full av känslor/patos« hellre än patetisk som ofta används i betydelsen löjeväckande känslösam. Många menar att Pathétique-symfonin är komponerad som ett avsked till livet. Tjajkovskij dog bara nio dagar efter framförandet efter att ha druckit arsenik. Han hade då blivit hotad att han skulle ställas inför rätta för sin homosexualitet.

Andra satsen låter som en vals men är det inte. Medan en vanlig vals går i 3/4- dels takt, går denna sats i 5/4- dels takt. Kanske kan detta tolkas som en bild av Tjajkovskijs eget öde: Han tvingades leva som något han inte var.

LYSSNA TILL MER TJAJKOVSKIJ

- En ensam men mycket elegant cello spelar med orkesterackompanjemang i de strålande »Rokoko-variationerna«.

PRATA OM BILDEN

- Titta noga på bilden i ett par minuter. Ta bort bilden. Kommer ni ihåg vad ni såg? Hjälps åt! Vilken årstid var det på bilden? Vilka saker var utomhus och vilka inomhus?
- Vad tror ni att pingvinerna på restaurang Montebello pratar om?
- Tjajkovskij skrev många baletter. I bilden finns en svan – »Svansjön«. En gammaldags nötknäppardocka (soldaten), polkagris, julpynt och muskungen från »Nötknäpparen«. Är det någon som varit på balett? Kanske är det någon som dansar balett?
- Andrasatsen från Pathétiquesymfonin går i 5/4-dels takt. Kyparen på skridskor gör en »piruett« som ser ut som dirigentens 5- taktstaför. Hur gör man en piruett?
- Någon som vet vad man har ett notställ till? Kan ni hitta ett notställ i bilden?

PRATA OM VERSEN

- »För mat och potatis spelar den gratis« skriver Hellsing. Förr i tiden underhöll spelmän på fester och fick mat och dricka som betalning.
- Kan ni några matsånger?
Jag vill ha blommig falukorv (Hasse Alfredsson)
Jag är en liten undulat (Bengt Nordström)
Här dansar Herr Gurka (Lennart Hellsing, Knut Brodin)
Där uppe i gardinerna (Lennart Hellsing, Tryggve Eeg-Olofsson)
Hertigen av Pisa (Lennart Hellsing)

LYSSNA TILL STYCKET

- I början spelar cellostämman solo-melodin. Kan ni höra när den går över till att spela andrastämman? Säg »NU!« (Svar: Där träblåset börjar spela melodin, 17 sekunder in i låten.)

På restaurang Montebello spelar en ensam cello. För mat och potatis spelar den gratis. (Det måste vi stoppa, sa LO)

Är det en bas eller är det en björn?

Kontrabasen är så stor att basisten måste stå upp och spela eller sitta på en hög pall för att nå upp. Kontrabasens strängar är långa och tjocka som rep, och skapar (tillsammans med tuba och kontrafagott) de djupaste tonerna i orkestern. Basistens vänstra hand

måste springa fram och tillbaka efter tonerna!

Kan ett barn spela kontrabas? Ja, som tur är finns det basinstrument för små människor. Instrumenten kan finnas i halv-, kvarts- och åttondelstorlek och man kan låna dem på en musikskola.

LUDWIG VAN BEETHOVEN

(1770-1827), Tyskland
Den döva mannen med Ödessymfonin

På svenska kan man översätta namnet med »Ludde från Rödbetslandet«, och det passar väl ihop med den lilla rödhåriga pojken som älskade musik. Hans far ville att Ludwig skulle visas upp som ett underbarn i bästa Mozartstil. Han tvingade Ludwig att säga att han var åtta år när han egentligen var tio! Men till skillnad från pappa Leopold Mozart var inte pappa Johann von Beethoven särskilt snäll mot sin son. Men underbarn eller inte, Ludwig blev en av musikhistoriens giganter! Han var en av de första som kunde leva på att skriva musik utan att vara anställd hos fursten eller kyrkan. Det mest imponerande med Beethoven är ändå att hans finaste musik skapades efter att han förlorat hörseln i trettioårsåldern!

SATS NR 4 »ODE TILL GLÄDJEN« UR SYMFONI NR 9

När Beethovens nionde symfoni blev framförd stod kompositören på scenen mellan dirigenten och konsertermästaren. Han vill SE den symfoni han inte kunde höra.

Nionde symfonin blev en jättesuccé, men eftersom Beethoven stod vänd mot orkestern, kunde han inte höra applåderna från den jublande publiken. En av sångsolisterna tog då tag i hans arm och snurrade runt honom, så att han skulle få »höra« applåderna med

ögonen. Det sägs att publiken vinkade med näsdukar åt honom.

Budskapet i »Ode till glädjen« (text av Schiller) är att alla människor är bröder. Den berömda melodin kallas idag för »Europahymnen« och är sedan 1985 den Europeiska unionens egen hymn.

LYSSNA TILL MER KONTRABAS

- I vår bok är kontrabasen en björn. Saint-Saëns tänkte på elefanten då han skrev »Djurens karneval«. Lyssna till sats 5.

PRATA OM BILDEN

- Vilka stora tunga saker finns i bilden?
- Vilka små lätta saker finns?
- Hur låter ett stor djur? (Vilka är de största djuren?)
- Hur låter ett litet djur? (Vilka är de minsta djuren?)
- Hur rör sig ett stort djur som björnen? Och ett litet som rödhaken? Visa!
- Vilken årstid är det på bilden?
- Vad händer i naturen, till exempel med snögubben?
- Vilka ljud kommer om våren? (Snön smälter och droppar, vatten rinner, fåglar, flugor, skor mot asfalt ...)
- Vad gör björnen efter att han har vaknat? (Mornar sig, letar efter mat, leker med björnungarna?)
- Hur länge har björnen sovit?
- Vad heter det där björnen sover?
- Lek »Björnen sover«!
- Vem bor i stenen? Jo, kanske en gubbe som heter

Kontrabas

Beethoven, som är kompositör. Beethoven är döv och använder hörsnäckor när han möter folk. Kan ni hitta Beethovens hörsnäckor?

- Det sägs att Beethoven aldrig tvättade eller rakade sig. Vad står det för saker utanför björnidet?

PRATA OM VERSEN

- »Brummeli brum vem kommer här?« Vilken sång påminner dessa rader om? Känner någon till sången? Det är »Mors lilla Olle« av Alice Tegnér.
- Vad kan en björn också kallas? (Nalle, bamse.)
- Vad gör en musikdirektör? (Titeln är föråldrad och användes framför allt om ledaren för en militär musikkår. Här tolkar jag benämningen som en rolig synonym till dirigenten.)

LYSSNA TILL STYCKET

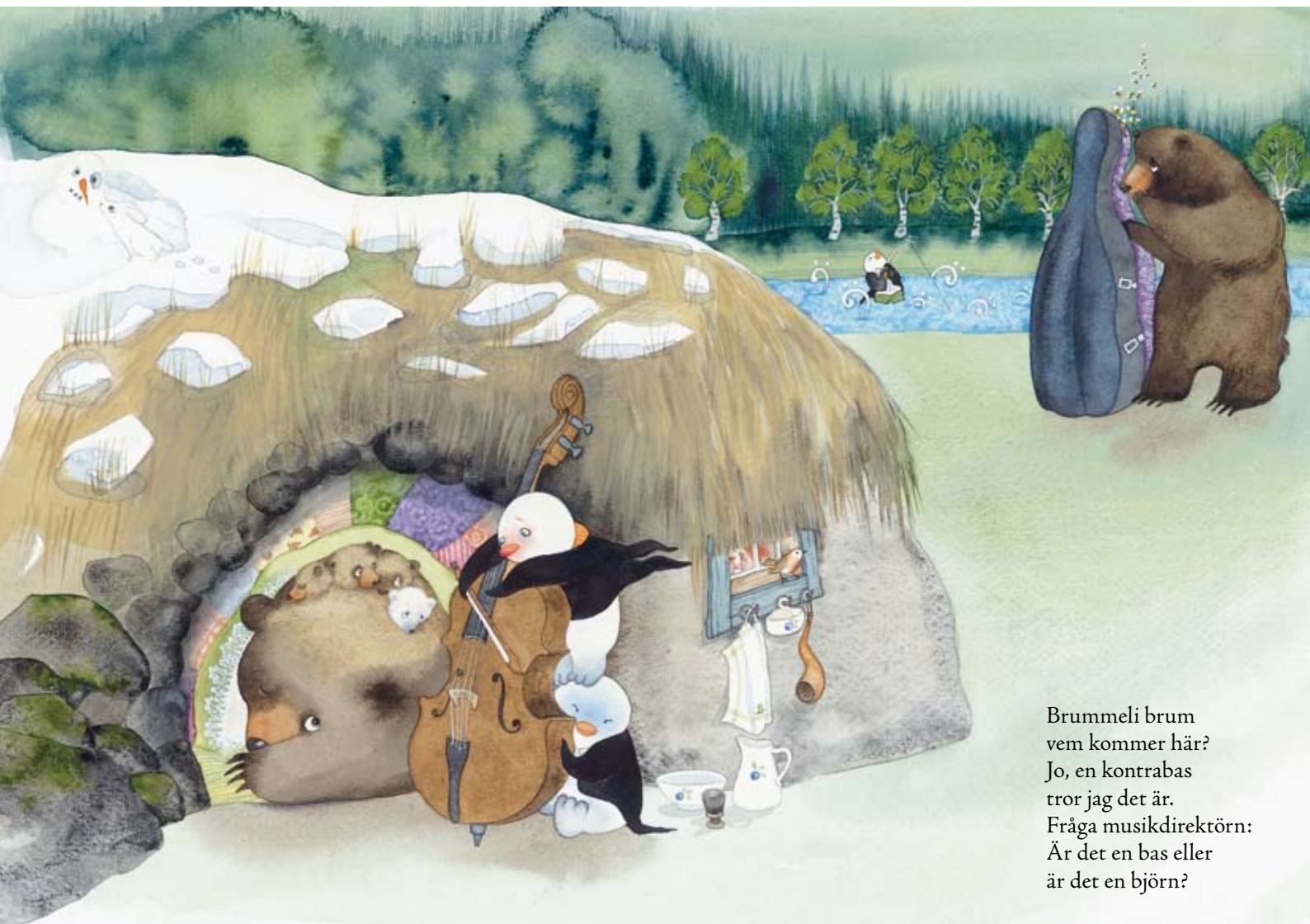
Det här brukar jag berätta för mina barn när vi lyssnar till »Ode till glädjen«:

Först vaknar den stora björnen, tittar ut ur idet, går

ut i vårsolen. Sedan vaknar en lite mindre björn och går ut och sträcker på sig. Till slut kommer alla små björnungarna springande för att leka. Hurra, nu är våren här!

- Kunde ni höra björnarna?
- Lyssna igen och lek att ni är björnarna till musiken!
- Stycket är Europeiska unionens hymn. Alla länder har också en egen nationalsång som bland annat spelas på stora fotbollsmatcher och idrottsevenemang. Kan ni sjunga några nationalsånger? Prata om vad EU är för något.
- I Sverige är melodin känd tillsammans med en text av Betty Ehrenborg Posse som handlar om årets månader:

»Januari börjar året
Februari kommer näst
Mars, April har knopp i håret
Maj och Juni blomma mest.
Juli, Augusti och September
härlig sommar är det då
men Oktober och November
och December är så grå.«

Brummeli brum
vem kommer här?
Jo, en kontrabas
tror jag det är.
Fråga musikdirektörn:
Är det en bas eller
är det en björn?

Fingrarna pillar tonerna kvillar

Flöjten är ett av våra äldsta musikinstrument. Det finns många olika flöjter, till exempel blockflöjt, men i en symfoniorkester heter det tvärflöjt. Det heter så för att man håller flöjten på tvären och blåser över ett hål uppe på sidan av instrumentet, precis som om man blåser i en flaska. Idag är inte alla flöjter tillverkade av trä. De kan

också vara av metall som silver, platina eller guld.

Piccolaflöjten är vad namnet betyder, en liten flöjt. Piccolaflöjten är det minsta instrumentet i en symfoniorkester. Men trots att den är så liten hörs de ljusa tonerna väl även när hela orkestern spelar! Hör bara på spår 4 på skivan (2:55 in i satsen).

CLAUDE DEBUSSY

(1862-1918), Frankrike

Hur låter vågorna och månstrålarna?

Claude var en ganska besvärlig elev när han som elvaåring kom in på konservatoriet i Paris. Musikläraren var förtvivlad över att Claude hela tiden bröt mot reglerna för hur musik skulle skrivas. Experimentlusten och önskan att skapa personlig och unik musik gjorde Debussy till en av musikhistoriens viktigaste kompositörer. För honom var musiken färger och rytmer. En kompositör färglägger med klang. Debussy arbetade nästan som en målare med att skildra molnen, luftens rörelser, vågornas skumtoppar och månens strålar. Ett väldigt känt pianostycke av Debussy heter »Clair de Lune« (Månens strålar).

Debussy kallas för musikhistoriens viktigaste **impressionist**.

FÖRSPEL TILL EN FAUNS EFTERMIDDAG

En faun är ett flöjtspelande skogsväsen med människokropp och bockben. Faunen vaknar på morgonen och försöker minnas vad han gjorde dagen innan. Jagade han nymfer (undersköna naturväsen) eller var det bara en dröm? Det är så ansträngande att tänka på. Solen är varm, gräset är mjukt. Faunen kryper ihop och hoppas att drömmen ska få honom att minnas klarare.

Stycket baseras på en dikt av Stéphane Mallarmé.

PRATA OM BILDEN

- Vad flyger i luften när det blåser? (Hattar, löv, tidningar, ballonger, pappersflygplan, såpbubblor, plastpåsar ...)
- Hur låter vinden? En stark vind? En svag vind?
- Hur känns det i medvind? Motvind?
Hur rör man sig?
- Hur ser det ut i vinden? (I träden, molnen, flaggan, håret, kläderna?)
- Kan ni hitta tvärflöjten?

GÖR EN BLÅSBILD

- Du behöver:
Papper
Vatten
Vattenfärg
Pensel
Sugrör
- Lägg en stor blöt fläck med vattenfärg med pensel på ett papper. Sätt sugröret i utkanten av färgfläcken och blås färgen bort över pappret.
Vad blev det? (Ben, bläckfisk, monster, mönster?)
Låt fläcken torka och gör sedan fler. Kanske vill du rita dit ögon, armar, skor ...

PRATA OM VERSEN

- Vad är ett rim? Vilka ord rimmar i Hellsings vers? Vilka ord rimmar inte? Vilka rim kommer direkt efter varandra? Vilka rim kommer längre ifrån varandra?
- Vilka fågelarter nämner Hellsing? (Storspov, trast och stare). Kan ni fler?
- Fundera på ord som härmar ljud. (Kvillrar, klickar, drillar, duns, pip ...)
- Hur gör fingarna när de pillrar?

LYSSNA TILL STYCKET

- Lyssna till hur flöjten spelar upp och ner och åstadkommer »höjder och dal« i musiken. Ta fram ett stort papper och en penna, blunda och rita ett sammanhängande streck allt eftersom musiken går upp och ner.
Jämför – kände ni lika?
Hör man bättre om man blundar?

LÄS SAGAN OM EN FLÖJTSPELARE

- »Råttfångaren i Hameln« i Bröderna Grimms tappning.
- Hitta råttorna i bilden!

Fingrarna pillrar
tonerna kvillrar
flöjten försilvrar
höjder och dal.
Storspoven svarar
trastar och starar
sjunger i tusental!

Klarinetten klickar och drillar

Klarinetten är ett stort trärör med en liten tratt nederst. Tonen uppstår när man blåser luft under en enkel trätunga (enkelt rörblad) som är fäst med klämmor på ett munstycke. Klarinetten är bra på att spela otroligt svaga toner men kan också spela lika starkt

som trumpeten. Klarinetten har fått sitt namn från sin klara, höga ton.

Mozart älskade klarinetterns klang. Lyssna gärna till den långsamma satsen från hans klarinettkonsert i A-dur.

HUGO ALFVÉN

(1872-1960), Sverige

Komponerade till midsommaren och riksdagen!

Debussy målade med klanger. Hugo Alfvén arbetade först som »riktig« målare/konstnär men bestämde sig sedan för att skriva musik. Han var violinist i Hovkapellet, som är Operan i Stockholm, och var senare dirigent för den kända studentkören Orphei Drängar.

Att Alfvén var väldigt stolt över svensk natur och kultur kan man snabbt konstatera genom att läsa titlarna på några av hans kompositioner:

- Sveriges flagga
- Midsommarvaka
- Uppsalarapsodi
- Dalarapsodi
- Roslagsvår
- Gustav II Adolf

När Sveriges riksdag fyllde 500 år skrev Alfvén ett hyllningsstycke till festligheterna. Inte sällan har Alfvén lagt in folkmusikteman i sin symfoniska musik. Det var han inte ensam om. Flera andra, som till exempel Grieg, Sibelius och tjecken Smetana gjorde nämligen detsamma. De var så kallade **nationalromantiker** som uttryckte kärleken till sitt hemland och dess traditioner i musiken de skrev.

MIDSOMMARVAKA

Även om en samtidig kritiker (Wilhelm Peterson-Berger) sa: »Den passar på sin höjd på Skansen«, har Alfvéns Midsommarvaka blivit hans mest berömda stycke både i och utanför Sverige. Vaka betyder ju att hålla sig vaken. Alfvén såg ingen anledning till att sova under den ljusa midsommarnatten. Han var själv en duktig spelman, och i Midsommarvaka har han kastat in en hel rad svenska folkdanser och mycket humor. Man kan känna den svenska sommarnattsluften och den glada stämningen från alla björkpyntade logar. »Den som inte vill dansa då ...«

PRATA OM BILDEN

- Vad är det för tid på året?
- Vilket godis tänker ni på när ni ser klarinettspelarens fluga? Ledtråd: Det är uppkallat efter dansen han spelar. Varför har han pyntat sig? (Midsommar såklart!)
- Vad brukar ni göra/leka/äta på midsommar?
- Vilka blommor förknippar ni med midsommar?
- Känner någon till midsommarfirande i andra länder?

PRATA OM VERSEN

- »Klarinetten klickar«, skriver Hellsing. Han använder sig av samma bokstäver i början av orden. Kan ni flera ord som börjar på kl-? (Klocka, klassen, klang...)
- »Klarinetten klickar och drillar det är som polkedans för tjejer och killar«, fortsätter versen. Hellsing rimmar drillar med killar. Kommer ni på fler rim på illar? (Gillar, grillar, sillar...)

LYSSNA TILL STYCKET

- Hur dansar man till den här musiken om man är jätteglad?
Om man är gammal?
Om man är hiphopstjärna?
Om man är en elefant?
Om man är en känguru?
Om man inte får lyfta benen från golvet?

MÅLA TILLSAMMANS TILL MUSIKEN

- Ta fram en ritrulle med stadigt papper. Spänn pappret runt ett långt bord och klistra ihop fogarna så att det går att dra runt pappret som en vals. Ge barnen målarfärger och låt dem stå runt bordet. Förbered barnen på att när musiken sätts på ska de måla de färger och former de tycker sig höra i musiken. Stäng av musiken efter ett tag och be alla barnen stå kvar på sina platser. Dra pappret ett steg framåt så att barnen antingen får en ny vit yta eller ett annat barns bild framför sig. Sätt åter på musiken och låt barnen börja måla. Kanske har någon gjort en form som ser ut som ett ansikte, ett djur eller kanske en fotbollsplan? Fortsätt på bilden! Upprepa proceduren några gånger. Vad har hänt med bilderna? Vem har målat vad? Vad föreställer bilderna?

Klarinetten klickar och drillar
det är som polkedans för tjejer och killar.
Den som inte vill dansa då
den kan ingenting alls förstå.

Ut nu till nya äventyr!

Horn kallas också valthorn (från tyskans Wald = skog). På engelska heter det French horn. Kanske användes det under jakten i franska skogar?

Hornet har en helt rund form; snurran är egentligen ett rör på upp till sex meter! Tack vare det långa röret har hornet ett stort omfång. Hornet kan också spela med väldigt olika klangfärger. Det kan låta mycket och vackert eller hårt och skrämmande.

Speciellt förändras klangen när man sticker in högerhanden helt i klockstycket. Då säger man att tonerna **stoppas**, och det låter som en arg geting eller ett farligt spöke!

Det kan finnas upp till åtta horn i en symfoniorkester.

Trumpetens äldsta släkting är snäckans hus och djurhornet. Man har även hittat bilder av trumpeter i den egyptiska faraonen Tutankhamuns grav.

Först var trumpeteten ett enda långt rör där bara munnen kunde förändra tonhöjden. På den tiden blev den använd till att skapa majestätisk stämning eller för att egga arméer ut i krig. Senare blev den vikt som ett gem och fick ventiler som man kan förändra rörets längd, dvs tonhöjden, med. Trumpeten spelar ljusst och klart i höjden.

Vill du höra en riktigt strålande trumpet, lyssna till Haydns trumpetkonsert, sista satsen. Eller till The Beatles »Penny Lane«.

I jazzmusiken har Louis Armstrong och Miles Davis gjort trumpeteten populär.

JEAN SIBELIUS

(1865-1957), Finland.
Nationalhjälten som trodde att han skulle dö ända tills han var 91!

Johan Julius Christian älskade sin fiol. Allra helst tog han den med sig ut i skogen för att spela det han såg och hörde i naturen. Tänkte han på att han redan då var kompositör? Under studietiden hittade han en bunt visitkort efter sin farbror Johan. På dem hade farbrodern kallat sig Jean, efter tidens franska ideal. Snyggt, tänkte Johan Julius Christian och kallade sig hädanefter detsamma.

Tillsammans med den finska naturen var de gamla finska hjältesagorna och legenderna de största inspirationskällorna för Sibelius. Precis som Grieg och Alfvén var han nationalromantiker men har inte lånat ett enda tema från folkmusiken. Det som i hans musik låter som gamla sånger har han själv hittat på.

Mitt i livet blev Sibelius opererad i halsen. Han blev helt frisk igen, men trodde under resten av livet att han snart skulle dö. De sista trettio åren av hans liv komponerade han nästan ingenting. Hans åttonde symfoni, som hela världen väntade på, brände han upp när han städade.

INTERMEZZO UR KARELIASVIT

Karelen är ett landskap som ligger i Finland alldeles bredvid Ryssland. Kareliamusiken skrevs till studenter som ville sätta upp tablåer över Karelens historia.

De ville till exempel ha musik som beskrev Viborgs slott.

Ursprungligen skrev Sibelius åtta satser Kareliamusik, med det är bara tre satser som är den berömda Kareliasviten:

- Intermezzo
- Ballad
- Alla Marcia

Sibelius kände väl till Karelen, för där hade han varit på bröllopsresa med sin fru Aino.

Sibelius var så kär i sin fru att han kallade villan de flyttade till för Ainola. När Ainola skulle byggas hade Sibelius två krav: Arbetsrum med sjöutsikt och en grön öppen spis i matsalen. Aino och Jean var gifta i över sextiofem år och bodde på Ainola i sextio av dessa.

LYSSNA TILL MER SIBELIUS

- Finlandia
- Valse Triste
- »Lemminkäinenens hemfärd« ur Lemminkäinen-sviten.

PRATA OM BILDEN

- Vilka bor i riddarborgen? Finns här ett slottsspöke?
- Någon som har varit i en riddarborg eller ett slott?
- Vad är en vallgrav? Varför har man en sådan? Vad är en vindbrygga? (När vill man kunna fälla upp den?)
- Var i bilden är det morgon och var är det kväll? Hur ser man det?
- Vilka djur kan ni hitta i bilden?
- Vem väcker pingvinen i tältet? Med vilket instrument?
- Vad har dirigenten använt för att sätta upp sitt tält med? (Pinnen!)
- Vad gör en riddare när han går upp? (Kanske tar han på sig rustningen, äter frukost, läser sista nytt om drakar, matar hästen ...)
- Vad gör draken innan hon lägger sig? (Kanske borstar hon tänderna, tar på sig drakpyjamasen, läser ett kapitel i en bok om att göra upp eld, pussar drakpappan ...)

PRATA OM VERSEN

- Hur låter trumpeteten?
- En trumpetsignal när man ska stiga upp kallas **revelj**. Det är franska och betyder »att väcka« (réveiller). På skepp förr i tiden behövdes mer än en

trumpetsignal. Reveljen var ett kanonskott!

- Hur tror ni att det är att bli väckt av ett kanonskott? Vad vaknar man bäst till? Hur känns det att vakna till musik? Vilken musik skulle du vilja vakna till?
- Samtala om orden »knalla« och »morgonväkten«. Vad menas med »knallröd den nya dagen gryr«?
- Vad kallas en som tycker om att vakna tidigt? (Morgonfågel). Vad kallas en som är uppe sent? (Nattuggla).

LYSSNA TILL STYCKET

Den här korta historien brukar jag berätta för mina barn:

Riddaren stiger upp, tar på sig rustningen och dricker en kopp kaffe. Sedan väcker han hästen och ger honom havre.

– Följer du med ut i skogen, hästen min?

Hästen börjar galoppa, åhej vad det går! Fort, fort mellan träden. Alla skogens djur kommer för att titta. Snabbare, snabbare – åhej! DÄR ser han åter riddarborgen och stiger av hästen. Tack för turen. Riddaren binder hästen, ger honom vatten och säger god natt.

Imorgon rider vi igen!

- Kunde ni höra hästen? Såg ni riddarborgen?

Tutelitut, trumpeteten
drar en ur sömnheten!
Jäkten, jäkten i morgonväkten,
knallröd den nya dagen gryr.
Ut nu till nya äventyr!

Havets väldiga dån

Trombon betyder »stor trumpet«. Trombonen har två långa u-formade rör som går i varandra. Den ena delen kallas *draget* på grund av att den dras in och ut för att variera tonhöjden. Längre rör ger djupare toner, kortare rör ger ljusare toner. Trombonen har en mjukare klang än trumpeteten. Den är flitigt använd i soft jazz, men den kan också vara kraftfull och ödesmättad. Förr sades det att det var »Guds basun« som skulle ljuda på domedagen ...

Trombonen blev tidigt använd tillsammans med sång i kyrkan. Klangen ligger väldigt nära mansstämman. Likt den mänskliga rösten är också trombonen steglös, dvs att den inte har fasta tonhöjder som till exempel ett piano har. Därför är ett av trombonens »tricks« *glissando*. Det betyder att man glider från en ton till en annan, så som det låter när man gasar på en motorcykel. Detta var idén den nutida svenska kompositören Jan Sandström hade då han skrev »Motorcykelkonserten«.

EDWARD ELGAR

(1857-1934), England

Prakt och pompa från landet som härskade på havet

Pojken Edward sprang ut och in i pappans musikaffär och lärde sig på egen hand att spela alla instrument som fanns där. Pappan reste runt i distriktet som pianostämmare, och det hände att han tog med sig sonen för att visa upp honom som en pianotalang. Att komponera lärde sig Edward i 20-årsåldern när han var ledare för en orkester på ett mentalsjukhus. Där spelade de intagna alla möjliga instrument, och Elgar arrangerade efter behov.

Om England har en nationalkompositör så är det Edward Elgar. Grieg använde folkmusiken för att hylla sitt hemland, men Elgar använde mer allmän pompa och ståt för att skildra Englands herravälde över hav och land. Ett berömt stycke är »Pomp and Circumstance« med sången »Land of Hope and Glory«.

Elgar gifte sig med sin pianoelev Caroline Alice. Hennes far generalmajoren blev så chockerad över att hon valde en musiker till äkta man (dessutom åtta år yngre och katolik) att han gjorde henne arvslös. Men Caroline Alice stod kvar vid sin mans sida, inspirerade honom och trodde på hans talang.

Det kända stycket för piano och fiol »Salut d'amour« fick Caroline Alice då Edward friade till henne.

När Caroline Alice dog miste Elgar en stor del av lusten till att komponera.

TROYTE UR ENIGMAVARIATIONERNA

En kväll när Elgar satt och lekte med tonerna på pianot spelade han ett tema som hans fru tyckte om. Runt detta tema började han improvisera och hitta på variationer. Han fick lust att göra ett musikaliskt porträtt av sina närmaste vänner med utgångspunkt i den lilla melodin.

Den första variationen heter CAE (Caroline Alice Elgar). Den sjunde variationen, Troyte, som är med i vår bok, är ett porträtt av en arkitektvän och en blinkning åt hans klumpiga pianospel. (Vännen trodde att stycket handlade om den gången då han och Elgar sökte skydd mot åskan.)

Enigma betyder gåta på engelska. Dessvärre är det inte så enkelt som att gåtan handlar om vilka personer Elgar har beskrivit i musiken. Elgar sa att han hade gömt en annan gåta i stycket. Musikexperter har försökt lista ut vad Elgar menade, men han tog nog med sig hemligheten i graven.

Trombon

PRATA OM BILDEN

- Vad är det för väder?
- Vad lyser upp bakom seglet?
- Är det kul eller läskigt att vara i en liten träbåt på ett stormigt hav?
- Vem är sjösjuk?
- Vad heter båten? Varför? (Caroline Alice Elgar)

HAVSLEK

- Håll i sidorna på ett utsträckt lakan. Gör vågor som stormar på havet. Släng på några föremål som kan vara båtar.

MÅLA VÅTT I VÅTT

- Blöt ett akvarellpapper med vatten och vänta ett litet tag.
Måla ett tjockt streck med blått, som en horisont.
Måla ett streck med grönt precis kant i kant med det blåa, måla sedan ett blått streck igen osv. Man måste ha riktigt blöt färg hela tiden.

Prova att droppa lite rent vatten på det du målat och vänta ... Vad händer?

Rita båtar på ett annat papper och klistra fast på akvarellpappret när det har torkat.

Sjung: »En liten båt blir ofta våt om magen när det stänker ...« (Text: Lennart Hellsing)

PRATA OM VERSEN

- Vad menar Hellsing med ordet »trotsar«?
- Samtala om orden »dån« och »skyddande vik«.

LYSSNA TILL STYCKET

- Kan ni höra havet?
- Stora vågor är tromboner, små skummande vågor är fioler.
- Sjung: »Stor våg, liten våg« av Jujja och Tomas Wieslander och »En kulen natt« (trad).
- Någon som kan en gåta? (Berätta om Elgar och den gömda gåtan).

Med musik av trumma
och musik av trombon
trotsar vi havets väldiga dån.
Vågorna stillas av sådan musik
och vi seglar in i en skyddande vik.

Till Österland vill jag fara

Fagotten är träblåsets basinstrument. Den har dubbla rörblad fästade i en lång s-formad del som kallas just för *ess*. Vilken tur att fagotten är vikt i två, annars skulle den vara två och en halv meter lång! Eftersom röret är så långt, kan fagotten spela lika mörkt som cello. (Kontrafagott heter en släkting som har lika djupa toner som kontrabasen.)

Fagotten kan också spela höga toner, men då låter den väldigt sorgsen.

I inledningen till Stravinskis »Våroffer« kan du höra ett högt fagottsolo, och i Prokofjews »Peter och vargen« talar Peters stränga farfar med fagottens mörkaste toner.

PJOTR TJAJKOVSKIJ

(1840-1893), *Ryssland*
Melodins mästare »skör som porslin«

När Tjajkovskij var liten hade han ständigt musik i huvudet. När hans pappa bad honom ta en paus i sitt pianospelande, trummade Pjotr med fingrarna på matbord och dörrkarmar ända tills han fick lov att återvända till pianot.

Pjotr träffade inte sin mamma så ofta utan fick vara mycket med en barnflicka som tyckte att han var »skör som porslin«. Trots det älskade Pjotr sin mamma mer än allt annat på jorden. Mamman dog när Pjotr bara var fjorton år.

Det var inte lätt att försörja sig på att skriva musik, men det var vad Pjotr ville göra mest av allt i hela världen. Han hade turen att få beställningar av en rik och generös änka, Fru von Meck, som gav honom bra betalt på två villkor: Att han skulle komponera och att de aldrig skulle behöva träffas!

Tjajkovskis musik kallas för **romantisk**, eftersom den innehåller stora känslor och långa härliga melodier. Hans baletter är en musikalisk sagovärld. I »Svansjön« och »Nötknäpparen« svallar känslorna som i en äkta kärleksfilm!

SATS NR 2 UR SYMFONI NR 4

I Tjajkovskis fjärde symfoni får alla delar av symfoniorkestern verkligen visa upp sig. Hör bara på den tredje satsen, »Scherzo« där stråkarna spelar pizzicato (knäpper med fingrarna istället för att använda stråken). Den andra satsen heter »Andantino in modo di canzona« som fritt översatt betyder »Liten promenad på ett sångbart sätt«. Fagotten låter både trött och ledsen, och här i öknen är han nog väldigt törstig också.

LYSSNA TILL MER FAGOTTMAGI

- »Trollkarlens lärling« av Paul Dukas. Medan trollkarlen är borta försöker lärlingen trollo så att sopkvasten skall bära vatten åt honom. Fagotten spelar sopkvastens tema. Detta är en berömd scen i Walt Disneys film »Fantasia« – Musse Pigg är lärlingen!

Fagott

PRATA OM BILDEN

- Hur känns det att vara i öknen?
- Vad tar man med sig på en ökenvandring?
- Rörladet som sitter på fagottens munstycke måste hållas fuktig för att fungera. Vad tror ni har hänt med rörladet medan fagottisten har vandrat genom öknen? (Så bra att någon kommer ut med nya rörlad till honom!)
- Det är mannen i den lila kostymen som har skrivit verserna i boken. Han heter Lennart Helsing och håller sin egen bok ABC i handen. Vad tror du att han och kamelföraren pratar om?

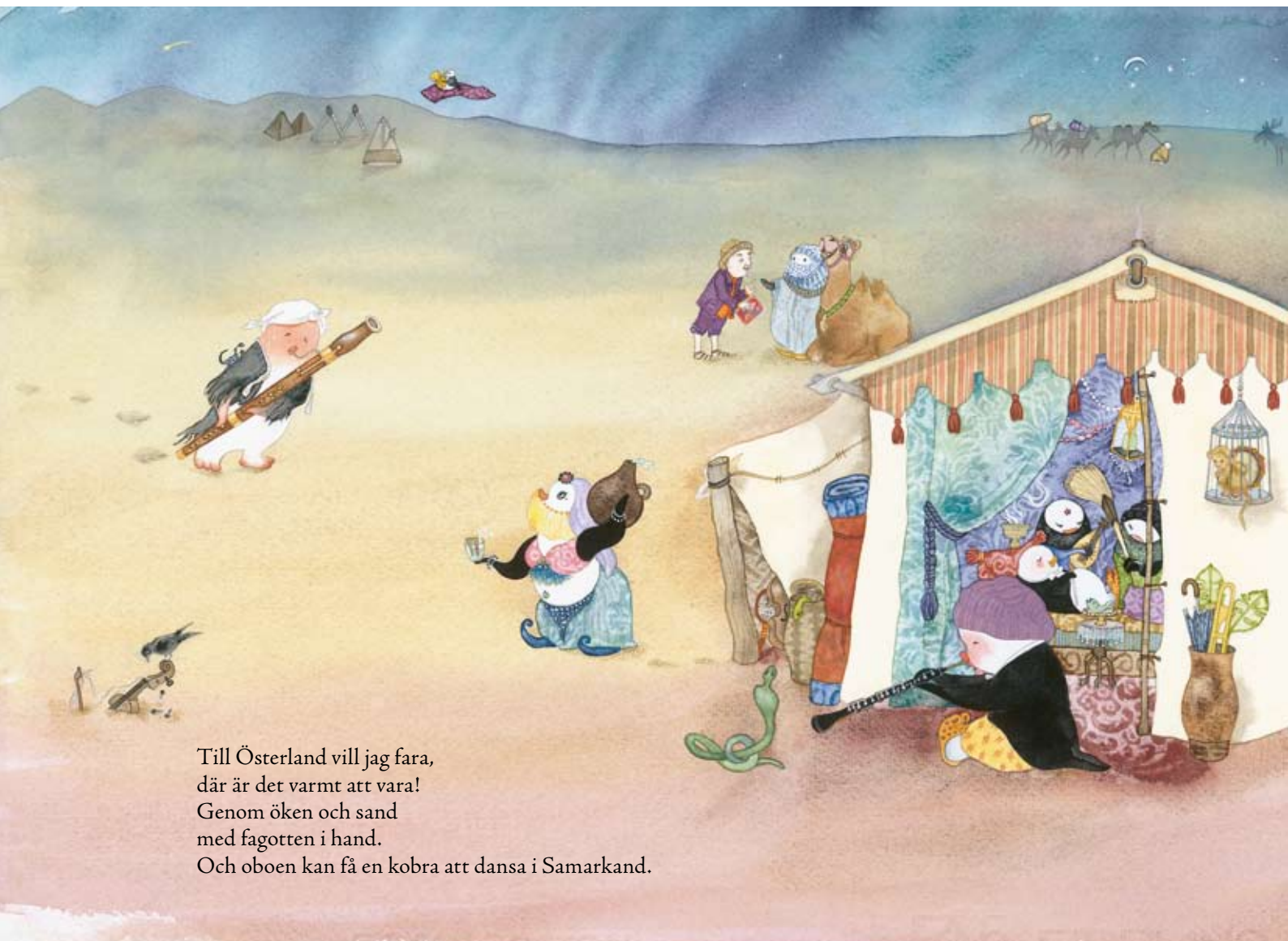
PRATA OM VERSEN

- Var ligger Österland?
- Samarkand är en stad i Uzbekistan som ligger i

- Centralasien, mellan Ryssland och Kina. Kommer du eller någon i din familj från ett annat land?
- Hitta på ett namn på en fantasistad som låter som en spännande stad på andra sidan jorden! Hur reser man dit? (Flygplan, flygande matta, kamel, ubåt, allihop?)
- Rita något från din fantasistad!

LYSSNA TILL STYCKET

- Kan du höra hur ledsen, trött och törstig fagotten är? Hur går man när man är riktigt trött?
- Lyssna till stråkarnas pizzicato i kompet under fagottsolot som börjar direkt. Hör vilka stapplande steg fagottspelaren tar!
- En annan törstig figur råkade dricka upp sig själv. Sjung: »Trollkarlen i Indialand« (Text: Lennart Helsing, musik: Hans-Åke Gäfvert).

Till Österland vill jag fara,
där är det varmt att vara!
Genom öknen och sand
med fagotten i hand.
Och oboen kan få en kobra att dansa i Samarkand.

Och oboen kan få en kobra att dansa i Samarkand

Oboen är ett trårör med metallklaffar. Namnet kommer från det franska ordet »hautbois« som betyder »högt träd«. Oboisten blåser in luft mellan två tunna trätungor som kallas dubbelt rörlblad. Rörlbladen vibrerar som när man spelar på en klyvd maskrosstjälk! Oboen ger orkestern stämtonen ett **ettstruket A**.

Visste du att alla instrument i symfoniorkestern måste stämmas varje gång de ska spelas på? Konsertmästaren reser sig innan dirigenten kommer in, får ett A från oboen, och ser sedan till att alla i tur och ordning stämmer sina instrument.

Oboens storebror heter **engelskt horn**. Ett dubbelt rörlblad sitter i en del som kallas **esset**. Den nedersta delen av instrumentet är formad som ett päron.

För att krångla till det lite kommer det engelska hor-

net inte från England och det är inte ett horn! Namnet sägs vara en misstolkning av de franska orden »cor anglé« som kanske kommer av »vinklat horn«, det gamla utseendet på jaktboen. Sedan har man misstolkat anglé som engelsk.

Ett vackert namn i oboefamiljen är **Oboe d'amore** som betyder kärleksoboe.

Lyssna till det engelska hornets vemodiga klang i Sibelius »Tuonelas Svan« från Lemminkäinensviten. Tuonela är de dödas rike där svanen glider på den svarta älven och sjunger sin klagosång.

Det kan se förfärligt ansträngande ut att spela oboe. Det är inte för att man använder mycket luft, utan tvärtom. Så lite luft pressas igenom rörlbladet att trycket i huvudet blir jättestort!

CAMILLE SAINT-SAËNS

(1835-1921), Frankrike

Poeten som fick xylofonen att låta
som dansande skelett!

I musikhistorien har det pratats väldigt mycket om underbarnen. Här kommer ett till.

Lilla Camille var två och ett halvt år när han lärde sig spela piano, men han väntade tills han fyllde tre med att komponera sitt första musikstycke! Utöver musik var han även begåvad i matematik och astronomi. Han skrev poesi och skådespel och talade många språk. Saint-Saëns var en berömd organist och spelade orgel i Madeleinekyrkan i Paris i tjugo år.

Algeriet i Nordafrika var franskt på Saint-Saëns tid. Han tyckte om att åka dit på semester, och det var faktiskt också där han dog. Österländska klanger var på modet, och Saint-Saëns skrev stycken som han döpte till »Afrika«, »Algerisk svit« och pianokonserten »Den Egyptiska«.

De mest spelade styckena av Saint-Saëns är dock »Djurens karneval« som vi skriver om på sidan 38 och »Danse Macabre« som beskriver hur de döda dansar på natten till Alla Helgons dag. Döden sitter på en gravsten och spelar på en ostämd fiol. För att beskriva

dansande skelett använde Saint-Saëns slagverksinstrumentet xylofon (se sidan 34). Det är genialt för att det låter som benpipor som slår mot varandra!

BACKANAL UR SIMSON OCH DELILA

Saint-Saëns skrev en opera utifrån bibelns berättelse om Simson som hade sin styrka i sitt långa hår. Simson blir lurad av den vackra Delila att avslöja var hans styrka sitter. En natt då Delila fått Simson att somna kommer saxen fram ...

Simson blir tillfångatagen av fienden (som är Delilas folk), men ber till Gud att få kraften tillbaka. Sedan skakar han templets pelare så kraftigt att allt rasar och begraver både honom och fienden. (Man ska akta sig för vem man avslöjar hemligheter för!)

Eftersom handlingen utspelar sig i Mellanöstern har Saint-Saëns åter använt sig av arabiska klanger. Han visste mycket väl hur arabisk musik skulle låta.

LYSSNA TILL MER OBOE

- »Prélude«, första satsen i »Le Tombeau de Couperin« av Maurice Ravel.

PRATA OM BILDEN

- Varför är oboisten så röd i ansiktet?
- Kan du hitta djuret som rest långt från skogen till öknen? (Älg)

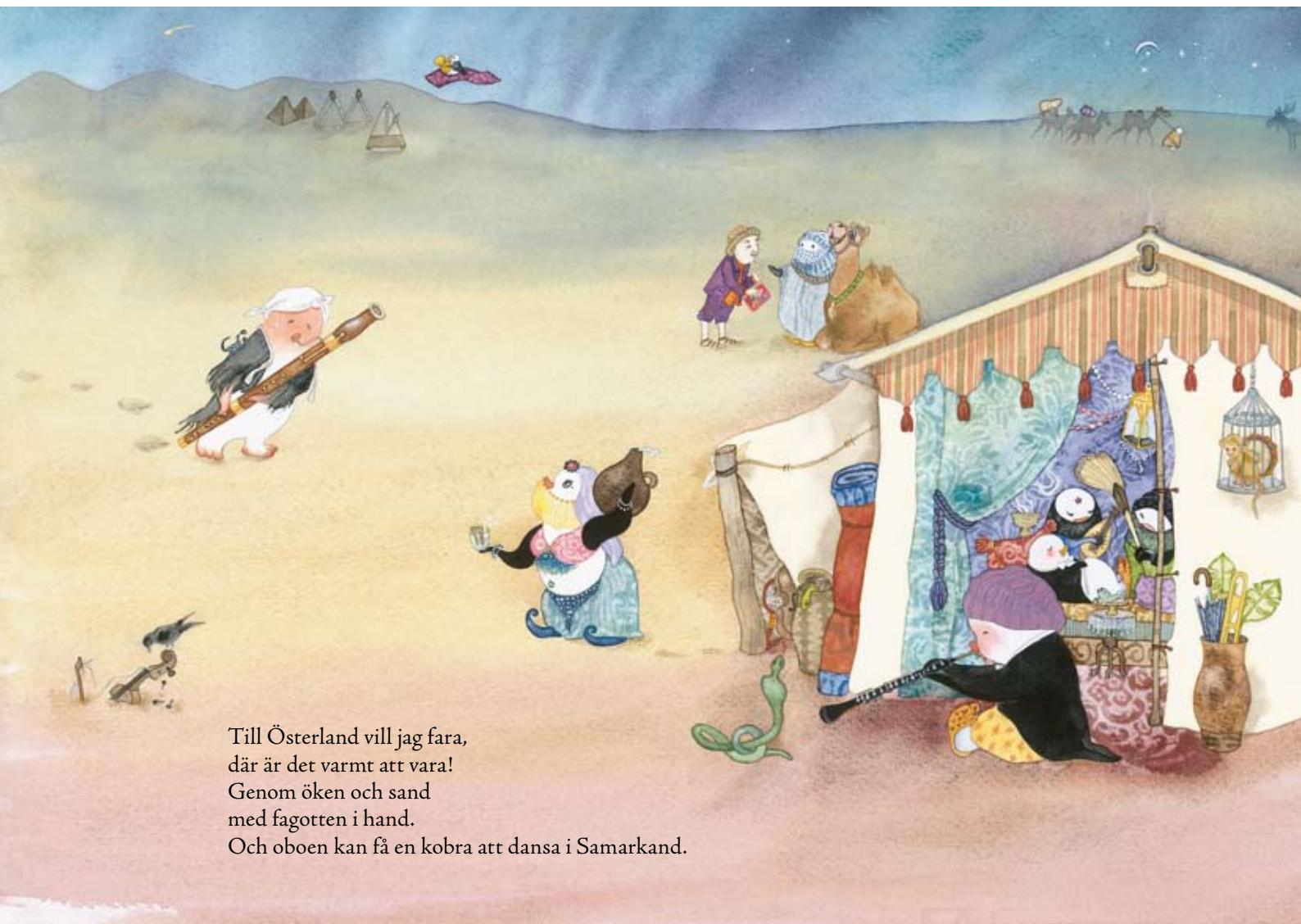
PRATA OM VERSEN

- Vad är en kobra? Hur dansar den?
- Hellsing tycker att orden oboe och kobra klingar fint ihop. Dansa i Samarkand är också ord med samma ljud i sig. Man kan säga att Hellsing musicerar med orden.

- Välj ett instrument och tänk på hur ordet låter. Kan du komma på något som rimmar? Kan du komma på ett ord som påminner om ordets klang?

LYSSNA TILL STYCKET

- Backanal betyder en fest till vinguden Bacchus ära. Kan ni höra hur festen blir mer och mer högljudd? Kanske kommer det fler gäster också? Hör ni kobra dansa?
- Hur vill du dansa till stycket?
- Hur får musiken dig att känna? Bli du glad, vild, lugn eller kanske sorgsen?

Till Österland vill jag fara,
där är det varmt att vara!
Genom öken och sand
med fagotten i hand.
Och oboen kan få en kobra att dansa i Samarkand.

Marsipan för ett drakeöra

Pukan är ett slagverksinstrument, det mest centrala i symfoniorkestern. Medan det i övriga slagverket springer runt fler personer och spelar på klockor, trianglar och allt annat, tronar pukslagaren bakom sina stora kittlar, två eller fyra stycken.

Pukorna ser verkligen ut som häxgrytor med ett trumskinn över. Med en pedal kan pukisten strama åt skinnets spänning och därmed förändra tonhöjden. Alltså är den ett slagverksinstrument med bestämd tonhöjd.

Pukstockar är av trä. De kan vara lindade med filt, garn, kork eller läder. Pukslagaren har ett stort bord vid sin sida med stockar av alla slag, lagda i prydliga rader.

Tuban är störst och har den djupaste klangen av mässingsinstrumenten. Röret är snurrat många gånger till en tjock mage och klockstycket är jättestort. Det går åt mycket luft till att spela tuba. Har du blåst upp en hel luftmadrass någon gång?

Tubans lillebror heter **baryton** och är ett bra instrument att börja på om man vill bli tubaist.

Ofta hör man tuban som bas-stämman, men tubaister har också satt en sport i att visa sina tekniska färdigheter i virtuosa, tekniskt avancerade stycken!

I Musorgskijs »Tavlor på en utställning« är tuban en oxe som långsamt drar en kärra efter sig. Satsen heter »Bydlo«. I vår bok pratar tuban drakspråk!

RICHARD WAGNER

(1813-1883), Tyskland

Långa operor om hjältar, jättar och drakar!

Richard var egentligen son till en polistjänsteman, men fadern dog samma år som Richard föddes. Mamman gifte sig därefter med en stor skådespelare som också var konstnär och poet. Den nya mannen knöt familjen till teatervärlden.

Som skolpojke slukade Richard guda- och hjältesagor, och skrev i smyg ett blodigt drama där fyrtiotvå människor dog inom loppet av fem akter!

Opera består av sång, dans och orkestermusik. Sångarna har kostymer och scenen har kulisser som på teatern. Eller som Sveriges revykung Karl Gerhard förklarade det: »Opera är när man sticker kniven i någon och det kommer ut sång istället för blod.«

Wagner skrev nästan bara operor, men som teaterman ville han hellre kalla dem för **musikdramer**. Han skrev alltid texten själv, och sa att musiken kom till honom under diktningen. Wagners stora idé var att text, musik, arkitektur och bildkonst tillsammans skulle forma dramat. Han kallade sin idé för **allkonstverk**. Han byggde till och med en egen teater (Bayreuther Festspielhaus) där endast hans egna operor fick spelas, med undantag för Beethovens nionde symfoni. Beethoven var Wagners stora idol.

FÖRSPEL TILL AKT 2 AV SIEGFRIED HJÄLTEN SOM DÖDADE DRAGEN

Wagners största opera tog tjugosex år att skriva. Det tar sexton timmar att spela Nibelungens ring eller Ringen som den kallas, för den består av fyra operor som hör ihop:

- Rhenguldet
- Valkyrian
- Siegfried
- Ragnarök

Tanken är att operan ska spelas fyra kvällar efter varandra, men det händer inte så ofta.

I Ringen har Wagner diktat ihop nordiska gudar med dvärgar, flodnymfer, jättar och hjältar, och låter dem kämpa, segra och dö för det magiska guldet. Som i Tolkiens »Sagan om Ringen« för guldet med sig makten men också ondskan.

Guldet liksom dvärgen Alberich, huvudguden Wotan (Oden), åskguden Donner (Tor), jättarna Fasolt och Fafner, svärdet Nothung och borgen Valhall, har alla fått varsin signaturlösa melodier av Wagner. Precis innan en karaktär ska komma in på scenen hörs signaturlösa melodier som förbereder publiken på vem som ska dyka upp. Till och med känslor som kärlek, hat och styrka har fasta teman som återkommer i operan. Greppet kallas för **ledmotiv** och hjälper lyssnarna att förstå vad som pågår, både »utvändigt och invändigt«.

Draken i Ringen heter Fafner. Han är egentligen en jätte, men har med hjälp av en magisk hjälm förvandlat

Puka och tuba

sig till en drake som vaktar skatten och guldringen i grottan. Endast den som är helt utan fruktan kan smida det svärd som dödar draken. Det blir den unge Siegfried som klarar uppgiften.

Det sägs att om du smakar på en droppe drakblod kan du förstå vad fåglarna sjunger om. Det gjorde Siegfried, han som inte var rädd för något.

PRATA OM BILDEN

- Hur är det i en grotta? Hur känns väggarna? Vad händer om man ropar HEJ?
- Vem bor i grottor? (Drakar, fladdermöss, spindlar, stenåldersmänniskor ...)
- Vad kan man hitta i drakens (Fafners) skatt?
- Hittar du tuban?
- Symboler från andra av Wagners operor: Skepp – Den flygande holländaren, Vikingahjälm – Valkyrian, Harpa – Tannhäuser, Svärd – Siegfried, Den Heliga Graal – Parsifal, Guldäpple – Rhenguldet

PRATA OM VERSEN

- Vilka ord i versen börjar på bokstaven D? (Dunder, dån, det, draken, drakeöra).
- Läs gärna i Hellsings ABC. Här gör han samma sak: »Elva egyptiska elefanter erövrade Enköping!«

Detta kallas **allitteration** – bokstavsrim. (Också Wagner använde sig av bokstavsrim i sina **libretto**, operatexter).

- Gör en så lång mening som möjligt med ord som börjar på samma bokstav.
- Vad tror ni Hellsing menar med »marsipan för ett drakeöra«? (Örongodis)

Hellsing har skrivit en **metafor** – liknelse.

Exempel på metaforer:

Skogens konung, dina ögon är som stjärnor, du är min ros, hon var en skräcködla ... Kan ni komma på fler? (Snäll som ett ... , kallt som ...)

LYSSNA TILL STYCKET

Få med barnen i att fantisera om draken när ni lyssnar till Wagner:

- Hur ser den ut? Ser ni hela draken eller bara en bit?
- Rör den på sig? (Sträcker på huvudet, tittar, går mot grottöppningen?)
- Vad tänker den på? Är den farlig?
- Vad händer när den får solen i ögonen?

PROVA DINA TUBALUNGOR

- Kan du få ett papper att stanna på väggen genom att blåsa på det?

Pukornas dunder
och tubornas dån
lockar fram draken långt bortifrån!
Sånt vill de höra,
det är marsipan
för ett drakeöra.

Gubbar och gummor trummar på trummor

SLAGVERK MED BESTÄMD TONHÖJD

Xylofon. Man spelar på trästavar med olika längd som ligger som pianotangenter i rader på ett stativ. Under trästavarna sitter rör av metall som förstärker ljuden. »Xylo« betyder trä och »fon« betyder ljud, alltså »träljud« på grekiska. Kortare stavar ger höga toner, längre stavar ger låga toner.

Marimba. Som xylofon, men med mörkare toner.

Rörklockor har olika längd och hänger fritt i en ställning. Man spelar överst på dem med en hammare.

Klockspel är som en xylofon i metall som spelas med två klubbor av plast eller metall.

Celesta ser ut som ett piano, men har stålstavar istället för strängar inuti. Klangen är »himmelsk« – därav namnet. (Celesta betyder nämligen just himmelsk.)

Vibrafon är ett stort klockspel med stora metallrör under varje tonstav. Ett litet motordrivet lock på varje rör kan öppna och stänga för klangen. Det ger skäl-vande toner; **vibrato**. Som när du slår med handen för munnen som en indian!

SLAGVERK UTAN BESTÄMD TONHÖJD

Bastrumma och *trummor* av andra slag.

Detta är principen för alla trummor: Ett skinn är spänt över en rund ram av trä eller metall. I sig själv klingar inte detta så mycket. Då behövs en förstärkare, en »resonanslåda« att fästa under. Det är oftast ett rör.

Bastrumman spelas med en tung träklubba och låter som ett kanonskott i fjärran.

Virveltrumman har några metallsträngar spända över det nedre trumskinet som rasslar när man spelar. Virveltrumman spelas med två tunna trumstickor av trä.

Tamburinen är ett skinn som är spänt över en smal träring. I träringen sitter små plåtbrickor som klirrar när man slår på tamburinen.

Cymbaler är som två grytlock som hålls i läderremmar och slås ihop. På italienska heter det **piatti** som betyder stora tallriker. Man kan också spela på bara en cymbal med en trumpinne.

Triangel är en stålstav böjd till en trekant, men öppen i ena hörnet. Man spelar på den med en metallstav.

Gongar och *tamtam* är viktiga instrument i Asien, särskilt i Indonesien där det finns hela orkestrar bara med gongar i olika storlekar (gamelanorkester). I symfoniorkestern har man länge bara haft en jättestor tamtam som har hängt i ett stativ och väntat på dramatiska ögonblick. (Gongar har olika tonhöjder, medan en tamtam bara är som en enorm cymbal.)

Kastanjetter är två runda trästycken som slås ihop till ett klapprande ljud. Kastanjetter kommer från Spanien, och hör ihop med flamencodans. Det är samma princip som när man spelar på skedar. (Lyssna till Saint-Saens Backanal, 58 sekunder in i stycket).

Träblocket är ett träblock!

Träblocket är ihåligt med en smal öppning för ljuden och slås på med en trumpinne eller klubba. Klangen påminner om xylofonens, alltså ett träljud.

Maraccas är ett rasselinstrument som först användes av indianerna i Latinamerika. De torkade runda frukter, tog bort allt innanmäte, hällde i frö och satte på ett handtag. Idag finns maraccas av både trä och plast.

Här kommer några slagverksinstrument som du kanske inte har tänkt på att de kan användas i symfonisk musik:

- + Startpistol
- + Åskplatta (Ett stort metallark som skakas!)
- + Biltuta
- + Siren
- + Skrivmaskin
- + Vindmaskin
- + Kanon
- + Oljefat

EDVARD GRIEG

(1843-1907), Norge
Så låter fjäll och fjordar.

Vid foten av Bergens branta fjäll växte Edvard upp, men han sträckte sig aldrig högre än 1,56 meter över havet. Hans vita hår stod åt alla håll i vinden från fjorden.

Det var mammans pianospel som öppnade musikens värld för Edvard.

Eftersom pappan var en framgångsrik handelsman, var det inte ett ekonomiskt problem att skicka den femton år gamla pojken till musikkonservatoriet i Leipzig.

Skolan grundades av den stora kompositören Mendelssohn och var ansedd som det modernaste konservatoriet i Europa. Här fick Grieg studera musik av Mozart, Beethoven och Schumann.

Grieg gick ut med toppbetyg, men förlorade sin ena lunga efter sjukdom. Sned i ryggen och med andningsproblem bosatte han sig i Köpenhamn, dåtidens konstnärscentrum i Skandinavien. Här mötte han två viktiga personer: kusinen och sångerskan Nina, som blev hans fru, och kompositören Richard Nordraak. Nordraak komponerade »Ja, vi elsker« (Norges nationalsång) och var den som fick Grieg att vilja skriva musik som lät norsk. På den tiden var Norge i union med Sverige efter

att ha varit danskt sedan medeltiden. Behovet att skapa en nationell identitet var stor. Grieg gjorde flera stycken om norska troll. Till och med hans villa hette Troldhaugen (Trollhögen)!

Som Alfvén tog Grieg avstamp i folkmusiken. Lyssna till exempel på satsen »Norsk« från »Lyriska stycken op. 12« för piano. Griegs musik låter så norsk att till och med när han prövade att komponera en soluppgång i Marocko (»Morgonstämning« ur Peer Gynt) får det oss att tänka på ett snötäckt fjäll!

Kuriosa: En av Edvard och Nina Griegs vänner i Köpenhamn var HC Andersen. Han skrev texterna till Edwards förlovningspresent till Nina som hette »Hjærtats melodier«.

BERGAKUNGENS DOTTERS DANS UR PEER GYNT

De två stora diktargiganterna i Norge under slutet av 1800-talet hette Bjørnstjerne Bjørnson (han som skrev texten till »Ja, vi elsker«) och Henrik Ibsen. Grieg skrev musik till bägges diktverk och skådespel.

När Grieg och Bjørnson fick idén att skriva en riktig opera tillsammans, började de efterhand tjafsa om det var texten eller musiken som skulle skrivas först. Samarbetet stannade av, och runt samma tid kom Ibsen till

Gubbar och gummor
trummar på trummor.
Klingeli klangel
hörs från triangel.
Bom bombasin!
Kusin Vitamin
slår tamburin.

Grieg och frågade om han ville skriva musik till hans teaterstycke Peer Gynt.

Peer Gynt är inte en opera, för skådespelarna sjunger inte dialogen. Musiken skapar stämning och dramatik i handlingen. På Ibsens och Griegs tid hade man gärna en hel symfoniorkester framför teaterscenen. I dag hör vi ofta Peer Gynt-musiken på konserter utan skådespelare.

I Peer Gynt-musiken har Grieg också skrivit några få sånger. Den mest kända är »Solveigs sång«.

Den fattige Peer Gynt är glad i flickor, men är på rymmen efter att ha rövat bort en brud från ett stort bröllop. Han gömmer sig i skogen där han plötsligt får se en vacker grönklädd varelse. Hon är dotter till Bergakungen, och Peer ljuger och säger att han är en kungason bara för att få gifta sig med henne. Den grönklädda tar med honom till Bergakungen som sitter i en stor sal i Dovrefjället. Där dansar hon för Peer. I skogen var den grönklädda en skönhet, men i Bergakungens sal blir både hon och dansen hemsk och grotesk. Det är nämligen så att om en människa ska kunna se trollens skönhet, måste han rispas i ögat av Bergakungen. Det vill inte Peer, utan rymmer det fortaste han kan.

LYSSNA TILL MER SLAGVERK

- Aram Khachaturian (utt.Katsjaturjan): Sabeldans

PRATA OM BILDEN

- Vilka saker i bilden går att spela på?
- Vem gör mest ljud i bilden?
- Vilka saker runt omkring er går att spela på? Testa!
- Kan ni hitta norrmannen Edvard Grieg i bilden?

PRATA OM VERSEN

- Läs versen högt. Känner ni rytmen i till exempel »bombasin« och »tamburin«? Öva på att klappa orden ihop: Lätt-lätt-TUNG! Bom-ba-SIN! Tam-bu-RIN! Sätt sedan på spår 12 och klappa vidare. Det är samma rytm som hela stycket bygger på.
- Hitta Kusin Vitamin i bilden. Vem är hon? Sjung Hellsings sång (musik: Knut Brodin):
Krakel Spektakel,
Kusin Vitamin
hängde och svängde
i en gardin:
För hej och hå
i gardinen den blå!
Krakel Spektakel,
vad tänker du på?

Vem går på trumman bakom Kusin Vitamin?

- Här kommer en ljuddikt, även den av Hellsing:
Klipp klipp, säger saxen.
Tripp tripp, säger taxen.
Hoppsansa, så säger ja',
men ingenting säger braxen.

SNABBKURS I TRIANGELSPEL

- Håll triangeln dinglande i snöret på toppen (om den inte hänger fritt kan den inte klinga!).
- Ta metallstaven i den andra handen och spela på triangeln.
- Vill du inte ha ett svagt pling, spelar du på utsidan nära toppen. För starkare klang slår du på utsidan längre ner.
- Överkurs: Vill du spela snabba toner, slå med metallstaven fram och tillbaka på insidan av triangeln.

SPELA PÅ KAFFEKOPPAR

- Alla tar med varsin kaffekopp. Häng kopporna i snören och spela på den med en metallpenna! Låter de olika? Kan ni hänga dem i rätt ordning? (Mörkast ton längst till vänster, sedan ljusare toner till höger).

LYSSNA TILL STYCKET

- Läs för barnen vad jag skrev om Bergakungens dotter; den grönklädda huldren som lockade Peer Gynt till Bergakungens sal.
- Led barnen in i musiken med frågor som:
Hör ni att det är en trolljanta som dansar?
Hur ser hon ut, Bergakungens dotter?
Har hon smyckat sig med någonting som ringlar och skranglar?
- Lyssna till alla trollen i satsen som heter »Bergakungens sal« från »Peer Gynt«:
Är det de stora eller små trollen som dansar först?
Hur hör ni det?
Visa hur ett stort troll dansar!
Rita Bergakungen!

Akvarisk musik

Pianot är ett tangentinstrument. Det är också ett stränginstrument, och i symfoniorkestern är det dessutom ett slagverksinstrument!

När tangenterna trycks ner, slår en liten hammare till strängen inuti pianot. Släpper du upp tangenten stoppas klangen, men håller du foten på den högra pedalen förlängs tonen. Den vänstra pedalen är ingen bromspedal, men gör tonen lite svagare.

Svart ebenholtsträ (tropiskt trädslag) och vitt elfenben användes förr till pianon. Det var innan man upptäckte att elefanten höll på att dö ut.

I dag tillverkas tangenterna av syntetiskt material eller målat trä.

De pianon som används i en symfoniorkester är egentligen *flyglar*. Flygeln har liggande strängar, pianot stående.

CAMILLE SAINT-SAËNS

(1835-1921), Frankrike
*Poeten som fick xylofonen att låta
som dansande skelett!*

I musikhistorien har det pratats väldigt mycket om underbarnen. Här kommer ett till.

Lilla Camille var två och ett halvt år när han lärde sig spela piano, men han väntade tills han fyllde tre med att komponera sitt första musikstycke! Utöver musik var han även begåvad i matematik och astronomi. Han skrev poesi och skådespel och talade många språk. Camille Saint-Saëns var en berömd organist och spelade orgel i Madeleinekyrkan i Paris i tjugo år.

Algeriet i Nordafrika var franskt på Saint-Saëns tid. Han tyckte om att åka dit på semester, och det var faktiskt också där han dog. Österländska klanger var på modet, och Saint-Saëns skrev stycken som han döpte till »Afrika«, »Algerisk svit« och pianokonserten »Den Egyptiska«.

De mest spelade styckena av Saint-Saëns är dock »Djurens karneval« och »Danse Macabre« som beskriver hur de döda dansar på natten till Alla Helgons dag. Döden sitter på en gravsten och spelar på en ostämd fiol. För att beskriva dansande skelett använde Saint-Saëns slagverksinstrumentet xylofon (se sidan 34). Det är genialt för att det låter som benpipor som slår mot varandra!

AKVARIUM UR DJURENS KARNEVAL

»Djurens karneval« skrevs som ett internt skämt till den parisiska konstnärsklubben, och Saint-Saëns var absolut emot att den skulle framföras medan han levde. Han var rädd att det skulle förstöra hans rykte som seriös kompositör. Tänk att det istället blev hans mest berömda verk! Vid ytligt påseende handlar det om olika djur som elefanten, svanen, sköldpaddan och lejonet. Men det mystiska är att några satser också heter »fossiler«, »personer med långa öron« och »pianister«!

Som Elgar i Enigmavariationerna har Saint-Saëns gjort musikaliska porträtt av personer i hans närhet. Kan det vara vänner eller ovänner?

LYSSNA TILL MER PIANO

- W A Mozart: »Alla turca«, sats 3 ur pianosonat nr 11 i A-dur K 331
- Claude Debussy: »Flickan med linhåret«
- Edvard Grieg: »Småtroll« från Lyriska stycken, op. 71

PRATA OM BILDEN

- Vad finns djupt nere i havet?
- Vad finns på havets botten? (Stenar, skeppsvrak, krabbor, skräp ...)
- Kan man spela under vatten? Hur låter det när man sjunger under vatten?
- Vilka konstiga vita fiskar stimmar över stenarna? (Frackflugfiskar!)
- Vad händer med pianots stearinljus under vatten?
- Vem håller i noterna?

GÖR ETT AKVARIUM

- Ta en skolåda, ta bort locket och ställ den på sidan (så att den får ett tak och en öppning fram). Klä de inre väggarna med blankt papper eller metallfolie. Kanske har ni några snäckor och stenar att lägga på botten?
Rita fiskar på en kartong, klipp ut och gör ett litet hål där ni fäster en sytråd. Häng upp fiskarna i lådans tak och låt dem simma fritt!

PRATA OM VERSEN

- Vad menas med orden »sällsam« och »hänför«?
- Och vad är en »scen«?
- Vilka färger har ebenholts och elfben? Vad menar Hellsing med att man spelar på ebenholts och på elfben?

LYSSNA TILL STYCKET

- Lyssna till hur pianots toner låter som små bubblor under vatten.
Är det en sjöjungfru som leker med småfisk?
Lyssna efter något som sjunker. Visa musiken med händerna: sjunker, flyter, simmar ...

På sjöbotten ser vi en sällsam scen:
På ebenholts och på elfben
spelar pianot akvarisk musik
och sjöjungfrun hänför en fiskpublik
med förtrollande harpoackord.

Förtrollande harpoackord

Harpa är ett väldigt gammalt instrument. Det spelades av trubadurer på medeltiden, men då var harpainstrumentet så litet att man kunde ta det under armen.

Symfoniorkesterns harpa står på golvet och är ett av orkesterns största instrument. En harpa tar man inte med in på flyget när man reser på turné. Den får man

packa ner i en skyddande trälåda och lägga bland reserväskorna. Ofta kör långtradare med alla instrument och konsertkläder medan musikerna flyger.

Orkesterharpan har fyrtiosju strängar. Sju pedaler kan trampas ner och förändra stränglängden så att varje sträng kan ha tre olika utgångstoner. Det är många toner och pedaler att hålla ordning på.

PIETRO MASCAGNI

(1863-1945), Italien

Av femton operor blev bara en berömd.

Pietros barndom i den lilla italienska byn Livorno doftade nybakat bröd. Fadern ägde ett bageri och fick efter moderns död ensam ta hand om Pietro och hans fyra syskon. Familjen hade det knapert, så en släkting hjälpte till ekonomiskt för att Pietro skulle få studera musik.

Senare var det hans fru Lina som hjälpte honom till berömmelse. Pietro Mascagni hade komponerat operan »Cavalleria rusticana« till en operatävling i Milano, men befann sig i en livskris. Han tvivlade på sig själv som kompositör och bestämde sig för att inte delta i tävlingen. I sådana stunder är det bra att ha någon som tror på en! Fru Lina Mascagni tog partituret till postkontoret och skickade det utan att Pietro visste om det. Operan vann förstapris, och Mascagni blev berömd över en natt. Det tillverkades medaljer till hans ära och han mottog den italienska »Kronorden« från självaste kungen. Detta skedde när Mascagni bara var 27 år.

Efter det skrev han fjorton operor till och levde tills han blev 82, men den stora succén återkom aldrig.

INTERMEZZO UR CAVALLERIA RUSTICANA

(Fritt översatt: Bondska kavaljerer!)

Mascagni hade skrivit en opera i två akter som handlade om kärlek och svartsjuka på Sicilien. För att delta i operatävlingen var operan tvungen att vara en »enaktare«, utan ridåfall och paus. Mascagni löste detta elegant. På en natt skrev han detta magiska intermezzo, som orkestern spelar medan ridån förblir uppe mellan första och andra akten i »Cavalleria rusticana«.

LYSSNA TILL MER HARPA

- Pjotr Tjajkovskijs »Blommornas vals« ur balletten »Nötknäpparen«.

PRATA OM BILDEN

- Vad är en stämgaffel? Kan någon hitta en sådan i bilden? (En stämgaffel är ett långt u med ett handtag under. Den är gjord av stål, och om man håller i handtaget och slår på u-et, ger den ifrån sig ett perfekt ettstruket A. Många körsångare har med sig en stämgaffel i fickan!)
- Vilka djur kan du hitta?
- Vad gör krabban?
- Var finns isbjörnarnas huvuden?
- Hitta på ett namn på farkostinstrumentet som dirigenten färdas i.

PRATA OM VERSEN

- Hur ser en sjöjungfru ut?
- Vad är ett harpoackord? (När harpan spelar flera toner samtidigt.)

- Vilka ord i versen är tunga, lätta, glada, snirkliga, sorgsna, vackra, fula ...?
- Samla på glada ord och gör en lyckodikt. Eller om du hellre vill, samla på arga ord och gör en ilskedikt.
- Kan ni hitta fiskpubliken i bilden?

LYSSNA TILL STYCKET

- Blunda, lyssna på harpan och tänk på en hemlig person som du tycker om. Blev det inte lite som en film inuti ditt huvud?
- Vad tycker ni om musiken?

MÅLA TILL MUSIKEN

- Måla något från djupt nere i havet. (U-båt, fisk, haj, sjöjungfru ...)

Fram flyter musiken

Dirigenten som står där framme, vill han vara i ramplyuset och bestämma över allt och alla? (En del dirigenter vill nog det ...)

Dirigenten har hela symfoniorkestern som sitt instrument. Alla instrumentens stämmor kan han se i sitt **partitur**. I partituret kan han också läsa sig till hur kompositören vill att musiken ska låta.

Dirigenten leder repetitionen. Han balanserar orkestern, så att de viktigaste stämmorna hörs och ingen överröstar någon.

Det finns självklart kvinnliga dirigenter, men för enkelhetens skull har jag här kallat dirigenten för han.

Dirigenten ska hjälpa musikerna att lyssna till var-

andras stämmor och spela tillsammans. Han formar musiken som han vill ha den: stark, svag, glad, sorgsen, snabb, långsam ...

Alla nyanser visar dirigenten med händerna, genom ansiktsuttryck och kroppsspråk. Han har också pratat med orkestern under repetitionerna, så att de känner till hans önskemål.

Som regel har symfoniorkestern olika dirigenter varje vecka. En chefsdirigent dyker upp med jämna mellanrum och är den dirigent som formar orkestern mest. Chefsdirigenten är också den dirigent som orkestern marknadsförs med och som dirigerar på turnéer.

KAN MAN SPELA UTAN EN DIRIGENT?

I mindre orkestrar, så kallade **kammarorkestrar**, leds ofta repetitioner och konserter av **konsertmästaren**. Han har dirigentens roll, men kallas »spelande ledare«. En konsertmästare är den violinist som sitter närmast dirigenten. Konsertmästaren ska hjälpa dirigenten att leda orkestern, och se till att dirigentens idéer når fram till orkestern. Konsertmästaren reser sig innan dirigenten kommer in på podiet och leder stämningen av alla instrumenten.

Om inte en symfoniorkester hade en dirigent, skulle repetitionsarbetet säkert vara mer kaotiskt och ta mycket längre tid. I en orkester finns det lika många uppfattningar om hur musiken ska framföras som det finns musiker! Det är helt enkelt alldeles nödvändigt att ha en som bestämmer.

MODEST MUSORGSKIJ

(1839-1881), Ryssland
Oborstad och törstig

Modest betyder måttlig och blygsam, men inte på ryska. Modest Musorgskij var varken måttlig i sitt musikaliska uttryck eller i sitt alkoholintag.

Som tioåring blev Modest mot sin vilja utsänd på krigsskola för att bli officer. Som tur var fick han under hela skoltiden spela piano och utveckla sin musikalitet.

Familjen Musorgskij var väldigt välbärgade, och Mo-

dest och hans storebror växte upp med en barnflicka som berättade gamla ryska folksagor för dem.

Stämningen i äventyren och de ryska böndernas musik ville Musorgskij återskapa i sina egna kompositioner. För honom skulle musiken vara det ryska folkets röst.

Musorgskij var inte så bra på att tjäna pengar på musiken. Han blev med tiden allt fattigare, och fick flytta in hos vänner. Hans musik ansågs extrem av den tidens orkester och publik. De tyckte att den var kaotisk och rå. Mycket av Musorgskijs musik blev aldrig färdigskriven av honom själv. Han dukade under av alkoholproblem.

DEN STORA PORTEN I KIEV UR TAVLOR PÅ EN UTSTÄLLNING

Här har åhöraren promenerat genom en hel utställning och kommit fram till det sista stora mästerverket.

Musorgskij var otröstlig då hans goda vän, konstnären Viktor Hartmann, dog. Han bearbetade sorgen genom att göra en hyllning i form av ett pianostycke som han kallade för »Tavlor på en utställning«. Här är tio av Hartmanns teckningar och akvareller beskrivna i musik. Stycket har blivit extra känt efter att den franska kompositören Ravel orkestrerade det, alltså skrev ut det för symfoniorkester.

Varje sats är en bild, precis som i den här boken. På samma sätt som man vandrar på en konstutställning, har Musorgskij lagt in ett tema som han har kallat för »promenad« mellan satserna. Där tar han oss med från en bild till nästa.

Dirigenten

Här framför instrumenten
står nu dirigenten.
Så tystnar publiken
ett-två-tre: Knix!
Fram flyter musiken ...

LYSSNA TILL MER MUSORGSKIJ

Kan man höra en bild?

- Pröva med satsen »Gnomus« ur Tavlur på en utställning. En klumpig gnom med krokiga ben tar sig haltande framåt.

PRATA OM BILDEN

- Vilka instrument känner ni igen på bilden?
- Vem gör konstiga saker och vad? Vem spelar vackert? Vem tycker/tycker inte om varandra? Vem spelar starkt?
- Hur tar man sig till konserthuset i Göteborg? (Med spårvagnen!)
- Ser ni dirigentens partitur? Vad har han det till? (För att ha koll på alla stämmor i musiken.)

PROVA ATT VARA DIRIGENT

- Hur skulle ni visa med bara händerna att någon ska prata starkare?
- Hur skulle ni visa med bara händerna att någon ska sluta prata?
- Välj en sång som alla kan.
Hur gör dirigenten för att alla ska börja sjunga samtidigt? (Med en handrörelse – ett, två, tre, Knix!)

Bestäm sedan när alla ska sjunga svagare, starkare, sluta att sjunga. Visa med händerna! Låt barnen turas om att vara dirigent!

- Om du har möjlighet, leta upp en video (till exempel på Youtube) med Gustavo Dudamel. (Dudamel är chefsdirigent för Göteborgs Symfoniker.) Hur visar Dudamel att han vill ha musiken? Ser han blyg eller modig ut?

PRATA OM VERSEN

- Hur många stavelser finns i ordet »instrumenten«? Klappa!
- Namnlek: Hur många stavelser finns det i era namn? Vem har det längsta namnet? Det kortaste?

LYSSNA TILL STYCKET

- Vad tänkte du på under stycket?
- Hur skulle du beskriva musiken?
- Tycker du om att lyssna på en symfoniorkester? Har du varit på en symfoniorkesterkonsert någon gång? Om inte, skulle du vilja?
- Vilka instrument kan du höra när hela orkestern spelar?
- 47 sekunder in i stycket har Musorgskij orkestrerat så att det låter som en orgel. Vilken instrumentfamilj använder han sig av? (Träblåsfamiljen)

TITTA PÅ OMSLAGET!

- Vilket instrument brukar bo i det stora fodralet?
- Vem har flyttat in och sover i sängen?
- Vilka instrument försöker väcka honom?
- Vad brukar (dirigenten) göra när han går ut? Vart går han sedan?
- Vad får han inte glömma? (Dirigentpinnen, flugan och fracken)

KÄLLOR

- Bohman, Stefan; *Mästarnas musik*, Carlssons, 1996
Goulding, Phil G; *Klassisk musik*, Forum, 1996
Hellsing, Lennart, ABC, Rabén & Sjögren, 1961
Kruckenberg, Sven; *Symfoniorkestern och dess instrument*, Nordbok, 1993
Lundberg, Camilla; *Musikens myter – en klassisk musikhistoria*,
Wahlström & Widstrand, 2000
Musikboken, Rabén & Sjögren, 1979
Musikens värld, AB Kulturhistoriska förlagen, 1977
Nordström, Sixten; *Så blir det musik*, Universitetsförlaget Diálogos, 1989
Åberg, Christer; *De fattigas piano*, Ordfront, 1985

APPLÅDER

Morten Agerup
Tobias Broström
Sten Cranner
Lennart Dehn
Per Enoksson
Inger Ericsson
Lennart Hellsing
Trond Jahr
Mårten Larsson
Håvard Lysebo
Torbjörn Samuelsson
Olav Anton Thommessen
Catharina Wrååk

Johannes, Herman och Jens

LYSSNINGSLISTA

Hugo Alfvén
Midsommarvaka (CD6)

Ludwig van Beethoven
Sats nr 4 »Ode till glädjen« ur symfoni nr 9 (CD4)

Claude Debussy
Flickan med linhåret
Förspel till en fauns eftermiddag (CD5)

Paul Dukas
Trollkarlens lärling

Edward Elgar
»Troyte« ur Enigmavariationerna (CD8)

Edvard Grieg
»Norsk« ur Lyriska stycken op. 12
»Småtroll« ur Lyriska stycken op. 71
»Morgonstämning«,
»Bergakungens sal« och
»Bergakungens dotters dans« (CD12)
ur Peer Gynt

Joseph Haydn
Trumpetkonsert i Ess-dur

Aram Khachaturian
Sabeldans ur Gayaneh-sviten

Gustav Mahler
»Lob des Hohen Verstandes« ur Des Knaben
Wunderhorn
Sats 3 ur symfoni nr 1 »Titan«
Adagio ur symfoni nr 10 (CD2)

Pietro Mascagni
»Intermezzo« ur Cavalleria rusticana (CD14)

W A Mozart
Allegro ur Divertimento K 136 (CD1)
»Alla turca«, sats 3 ur pianosonat nr 11 i A-dur K 331
Pianokonsert nr. 9 i Ess-dur K 271
Sats 1 ur symfoni nr. 40 i g-moll K 550

Variationer för piano över temat »Blinka lilla
stjärna« K 265
Klarinettkonsert i A-dur K 622

Modest Musorgskij
»Gnomus«,
»Bydlo«,
»Il vecchio castello« och
»Den stora porten i Kiev« (CD15)
ur Tavor på en utställning

Sergej Prokofjev
Peter och vargen

Maurice Ravel
»Preludium« ur Le Tombeau de Couperin

Camille Saint-Saëns
»Akvarium« (CD13) och »Elefanten« ur Djurens
karneval
Danse Macabre
»Backanal« ur Simson och Delila (CD10)

Jean Sibelius
Finlandia
»Intermezzo« ur Kareliasvit (CD7)
Valse Triste
»Lemminkäinenens hemfärd« och »Tuonelas Svan«
ur Lemminkäinen-sviten

Igor Stravinskij
Våroffer

Pjotr Tjajkovskij
»Blommornas vals« ur Nötknäpparen
Rokokovariationerna (Variationer över ett
rokokotema op.33 för cello och orkester)
Sats 2 ur symfoni nr 4 (CD9)
Sats 3 ur symfoni nr 4
Sats 2 ur symfoni nr 6 »Pathétique« (CD3)

Richard Wagner
Förspel till akt 2 av Siegfried (CD11)